

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЗРОШУВАНОВОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА**

**СЛОВНИК – ДОВІДНИК:
ЗРОШУВАНЕ ЗЕМЛЕРОБСТВО**

Херсон – 2019

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЗРОШУВАНОВОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

*Присвячений 130-річчю
Інституту зрошуваного землеробства НААН*

СЛОВНИК – ДОВІДНИК: ЗРОШУВАНЕ ЗЕМЛЕРОБСТВО

*За науковою редакцією Р.А. Вожегової,
доктора сільськогосподарських наук, професора,
член-кореспондента НААН*

Херсон – 2019

УДК: 631.6

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту зрошуваного землеробства НААН (протокол № 9 від 16.08.2019 року).

Словник – довідник: зрошуване землеробство. Науково - методичне видання / за наук. ред. Р.А. Вожегової. Херсон, Вид-во ПП «ЛТ-Офіс», 2019. - 178 с.

Рецензенти:

Гамаюнова В.В. – д.с.-г.н., професор, Миколаївський національний аграрний університет.

Лавриненко Ю.О. – д.с.-г.н., професор, член-кореспондент НААН, Інститут зрошуваного землеробства НААН.

Словник-довідник зі зрошуваного землеробства складено на основі використання інформації із залученням вітчизняної літератури, державних стандартів та результатів досліджень багатьох вчених. У книгу включені терміни із агрономії, зрошуваного землеробства, водного господарства, сільськогосподарських меліорацій та екології. Терміни представлені у алфавітному порядку, а в книгу включено словник термінології у вигляді аббревіатури та покажчику українських термінів.

У розробці Словника-довідника взяли участь науковці та фахівці:

Інститут зрошуваного землеробства НААН:

Р.А. Вожегова, доктор с.-г. наук, професор, член-кореспондент НААН;

С.В. Коковіхін, доктор с.-г. наук, професор;

В.А. Сташук, доктор техн. наук, професор, член-кореспондент НААН;

Л.М. Грановська, доктор екон. наук, професор;

О.В. Морозов, доктор с.-г. наук, професор;

М.П. Малярчук, доктор с.-г. наук, ст. науковий співробітник;

П.В. Писаренко, доктор с.-г. наук, ст. науковий співробітник;

І.О. Біднина, кандидат с.-г. наук, ст. науковий співробітник;

В.В. Козирєв, кандидат с.-г. наук;

А.В. Томницький, кандидат с.-г. наук;

А.С. Малярчук, кандидат с.-г. наук;

Г.М. Ісакова, кандидат с.-г. наук;

О.М. Димов, кандидат с.-г. наук, ст. науковий співробітник;

Л.С. Мішукова, науковий співробітник;

Д.О. Булігін, кандидат с.-г. наук;

І.Ю. Лужанський, науковий співробітник.

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»:

В.В. Морозов, кандидат сільськогосподарських наук, професор;

О.С. Морозова, кандидат економічних наук, доцент.

Управління каналів річки Інгулець:

Е.В. Козленко, кандидат сільськогосподарських наук.

ЗМІСТ

Передмова	5	Н	116
А	6	О	118
Б	14	П	123
В	24	Р	132
Г	49	С	135
Ґ	60	Т	147
Д	64	У	148
Е	72	Ф	149
Є	80	Х	150
З	81	Ц	151
Ж	81	Ш	151
І	100	Щ	152
К	102	Я	152
Л	108	Алфавітний показчик	
М	110	термінів	153

**"Дайте словам вірне тлумачення
і ви звільните світ від половини помилок"**

*Рене Декарт – французький філософ,
математик і фізик XVII століття*

ПЕРЕДМОВА

Стрімкий розвиток науки супроводжується виникненням науково обґрунтованих нових термінів, категорій та понять у будь-якій галузі. Крім того, з часом виникають і нові галузі як в науці, так і в економіці країни, що, в свою чергу, вимагає упорядкування та унормування термінології, а також вироблення єдиних стандартів.

Особливо важливо значення значення для науковців і практиків має галузева термінологія. Тому словник-довідник зі зрошувального землеробства є тематичним галузевим зібранням понять, розташованих у алфавітному порядку. Він є одним із засобів накопичення результатів наукового і пізнавального процесів фахівців у галузях агрономії, зрошувального землеробства, водного господарства, сільськогосподарських меліорацій та екології.

Мета створення цього словника-довідника – надати читачеві можливість точніше зорієнтуватися в практичних аспектах зрошувального землеробства, зрозуміти специфіку й проблематику цієї сфері та внести ясність в інтерпретацію існуючої термінології.

Цей словник-довідник є спробою систематизувати і винести на оцінку громадськості термінологію, вироблену наукою за останні десятиріччя у сфері агрономії, зрошувального землеробства, водного господарства, сільськогосподарських меліорацій та екології.

А

Аграрні відносини – сукупність суспільних відносин у сільському господарстві, що складаються з приводу права власності на землю, умов надання її землекористувачам, умов виробництва і розподілу додаткового продукту (ренти). Змінюються при переході від однієї суспільно-економічної формації до іншої.

Основи економічної теорії / за науковою ред. проф. Федоренка В.Г. К.: Алерта, 2005. 511 с.

Агромеліоративне поле – напівпарове поле у рисовій сівозміні, в якому після збирання попередньої культури проводиться ремонт меліоративної мережі і за необхідності – капітальне планування ґрунту, а також агро меліоративні роботи: провокаційні поливи з метою провокування росту бур'янів та їх знищення за допомогою ґрунтообробних знарядь.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Агроландшафт – 1) ландшафт, основу якого становлять сільськогосподарські угіддя та лісові насадження, зокрема, лісосмуги та інші захисні насадження.

Закон України «Про охорону земель» від 189 червня 2003 року № 962-IV, стаття 1.

2) модифіковані антропогенними впливами природні ландшафти (синонім: сільськогосподарський ландшафт).

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник – довідник / Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І.,

Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, професора Сохнича А.Я. Львів: НВФ «Українські технології», 2006. 252 с.

Агролісотехнічна меліорація земель передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на забезпечення докорінного поліпшення земель шляхом використання ґрунтозахисних, стокорегулюючих та інших властивостей захисних лісових насаджень. З цією метою формуються такі поліфункціональні лісомеліоративні системи, як: площинні (протиерозійні) захисні лісонасадження, що забезпечують захист земель від ерозії, а водних об'єктів від виснаження та замулення шляхом залісення ярів, балок, крутосхилів, пісків та інших деградованих земель, а також прибережних захисних смуг і водоохоронних зон річок та інших водойм; лінійні (полезахисні) лісонасадження, що забезпечують захист від вітрової і водної ерозії та поліпшення ґрунтово – кліматичних умов сільськогосподарських угідь шляхом створення полезахисних і стокорегулюючих лісосмуг.

Закон України «Про меліорацію земель» від 14 січня 2000 року № 1389-XIV, стаття 7.

Агрометеорологічний аналіз – аналіз даних погодних умов за певний період часу: атмосферні опади, температури повітря, вологість повітря, швидкість вітру, сонячна радіація тощо.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Агрометеорологічні спостереження – спостереження за агрометеорологічними факторами, а також за ростом та розвитком рослин.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Агротехнічні заходи – технологічні операції, що включають обробіток ґрунту, сівбу, захист рослин, удобрення, зрошення, збирання врожаю.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Агротехнічна меліорація земель передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на збільшення потужності та поліпшення агрофізичних властивостей коревмісного шару ґрунтів. З цією метою здійснюються такі заходи, як плантажна оранка, глибоке меліоративне розпушення, щільювання, кротовий аераційний дренаж, піскування, глинування тощо.

Закон України «Про меліорацію земель» від 14 січня 2000 року № 1389-ХІV, стаття 7.

Агрохімікати – пестициди, мінеральні добрива, хімічні меліоранти, регулятори росту та інші речовини, що застосовуються для покращення родючості ґрунтів, контролювання шкодо чинних організмів, підвищення врожайності сільськогосподарських культур і поліпшення якості рослинницької продукції.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Агроценоз/Агробіоценоз –штучно створений біоценоз, який не може тривалий час існувати без втручання людини, не має здатності до саморегуляції, але характеризується досить високою продуктивністю одного або декількох сортів рослин.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон:Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Агрохімічна паспортизація земель сільськогосподарського призначення – обов’язкове агрохімічне обстеження ґрунтів з видачею агрохімічного паспорта поля, земельної ділянки, в якому фіксуються початкові та поточні рівні забезпечення поживними речовинами ґрунтів, рівні їх забруднення токсичними речовинами та радіонуклідами.

Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» від 19 червня 2003 року № 963-IV (963-15).

Агрохімічне обстеження ґрунтів – обов’язкове суцільне обстеження сільськогосподарських угідь з метою державного контролю за зміною показників родючості і забруднення ґрунтів.

Закон України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 року № 962-IV, стаття 1.

Агрохімічний паспорт земельної ділянки (поля) – документ, що містить дані щодо агрохімічної характеристики ґрунтів і стану їх забруднення токсичними речовинами та радіонуклідами.

Закон України «Про пестициди і агрохімікати» від 2 березня 1995 року №86/95-ВР, стаття 1.

Агрофітоценоз – совокупність культурних і бур'янів в межах однієї ділянки агроєкосистеми (одного поля), використовуються у єдиному господарському режимі (сівозміна, система добрив и захист рослин).

Глазко В.І., Іванов Ю.О., Глазко Т.Т., Архіпов А.М. Українсько-англо-російський тлумачний словник з радіоекології і радіобіології. Київ: Чорнобільінтерінформ, 2001. 394с.

Адаптивне рослинництво – новий етап розвитку рослинництва, що базується на використанні адаптивного потенціалу всіх біологічних компонентів агроєкосистем для забезпечення високого рівня утилізації сонячної та інших відновлювальних та невичерпних ресурсів природного середовища в інтересах людини.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Аерація – природне або штучне надходження повітря у будь-яке середовище (воду, ґрунти і т.п.) з метою збільшення в ньому вмісту кисню. Аерація ґрунтів залежить від їхнього механічного складу та структури.

Мусієнко М.М., Серебряков В.В., Брайон О.В. Екологія. Охорона природи. Словник-довідник. К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. 550 с.

Акваторія – відкритий простір водної поверхні водойми чи водотоку.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Акліматизація – пристосування живого організму

(певного виду чи сорту рослин) до вирощування у нових кліматичних умовах, які можуть викликати у нього фізіологічний стрес. Поняття А. має дещо спільні риси з адаптацією, але остання стосується набутого у послідуєчих

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Аналіз ґрунту – проводиться в лабораторних умовах за відповідними методиками з метою визначення хімічних, фізичних та мікробіологічних властивостей ґрунту стосовно його здатності забезпечувати ріст і розвиток рослин. Регулярне і тривале проведення А.г. дає інформацію про зміни родючості ґрунту.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Антропогенне забруднення – забруднення, пов'язане з діяльністю людини.

Потіш А.Ф., Медвідь В.Г., Гвоздецький О.Г., Козак З.Я. Екологія: теоретичні основи і практикум: навчальний посібник. Львів: «Новий Світ - 2000», 2004. 321 с.

Антропогенний об'єкт – створений (народжений) людиною (наприклад, антропогенний ландшафт).

Мусієнко М.М., Серебряков В.В., Брайон О.В. Екологія: Охорона природи. Словник – довідник. К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. 550 с.

Антропогенне навантаження – комплекс антропогенних чинників, що впливають на стан компонентів біосфери, здоров'я населення.

Концепція екологічного нормування допустимого антропогенного навантаження на ґрунтовий покрив. / За ред. д-ра с.-г. наук, професора, академіка НААН С.А. Балюка, д-ра техн. наук, професора, академіка НААН М.І. Ромащенко К.: Аграрна наука, 2004. 32 с.

Антропогенний процес – процес, зумовлений діяльністю людини.

Потіш А.Ф., Медвідь В.Г., Гвоздецький О.Г., Козак З.Я. Екологія: теоретичні основи і практикум: навчальний посібник. Львів: «Новий Світ - 2000», 2004. 321 с.

Антропогенні фактори (чинники) – фактори (чинники), зобов'язані своїм походженням діяльності людини. А.ф. можуть впливати на екосистеми та їх частини (організми, популяції, біоценози тощо). А.ф. можуть бути опосередковані через вплив біотечних факторів (знищення видів) та абіотичних факторів (вплив клімату, забруднення атмосфери, води, ґрунту, тощо).

Глазко В.І., Іванов Ю.О., Глазко Т.Т., Архіпов А.М. Українсько-англо-російський тлумачний словник з радіоекології і радіобіології. Київ: Чорнобільінтерінформ, 2001. 394с.

Антропогенна зміна клімату – зміна кліматичних умов, зумовлена діяльністю людини, що викликає збільшення в атмосфері аерозолей, вуглекислого газу, пилу, оксиди азоту і сірки, що викидають в атмосферу промислові підприємства, транспорт, зміни характеру земної поверхні (оранка, знищення лісів, зрошення та осушення, тощо).

Глазко В.І., Іванов Ю.О., Глазко Т.Т., Архіпов А.М. Українсько-англо-російський тлумачний словник з радіоекології і радіобіології. Київ: Чорнобільінтерінформ, 2001. 394с.

Антропогенні чинники шкідливої дії вод – порушення природоохоронних вимог у веденні господарської діяльності на схилах, у заплавах річок, у межах водоохоронних зон, що призводить до зменшення стійкості ґрунтів, підвищення швидкості течії внаслідок забудови заплав і тим сприяє проявам шкідливої дії вод.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Ареал – зона поширення: 1) систематичної групи живих організмів (виду, роду і т.д.); 2) певного типу угруповань; 3) подібних умов; 4) подібних об'єктів (населених міст і т.д.).

Потіш А.Ф., Медвідь В.Г., Гвоздецький О.Г., Козак З.Я. Екологія: теоретичні основи і практикум: навчальний посібник. Львів: «Новий Світ - 2000», 2004. 321 с.

Ареал ґрунтовий елементарний – площа, зайнята однотипним ґрунтовим утворенням, всередині якої відсутні будь-які ґрунтово-географічні межі. Вони становлять класифікаційні типи ґрунтів (їх розряди, види, родини, різновиди).

Мусієнко М.М., Серебряков В.В., Брайон О.В. Екологія: Охорона природи. Словник- довідник. К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. 550 с.

Ареал проблемний – зона поширення проблемної ситуації. Звичайно розрізняють Ареал проблемний з 3-5 градаціями гостроти екологічних і соціально-економічних проблем, що в ньому виникли. Гострота проблеми визначається в балах чи інших натуральних показниках (концентрація, ступінь деградації природного комплексу тощо).

Мусієнко М.М., Серебряков В.В., Брайон О.В. Екологія: Охорона природи. Словник-довідник. К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. 550 с.

Аридна зона (зона недостатнього зволоження) – географічна зона (територія) з сухим кліматом, недостатньою кількістю атмосферних опадів для нормального розвитку рослин і на якій ефективно землеробство неможливе без зрошування..

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Атмосферна посуха – посуха, яка характеризується низькою відносною вологістю і високою температурою повітря, А.п. зазвичай передує ґрунтовій посусі.

Глазко В.І., Іванов Ю.О., Глазко Т.Т., Архіпов А.М. Українсько-англо-російський тлумачний словник з радіоекології і радіобіології. Київ: Чорнобильінтерінформ, 2001. 394с.

Б

База даних – 1) сукупність даних, організованих за певними правилами, що передбачають загальні принципи опису, збереження і маніпулювання даними.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник / Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.: За ред. д-ра екон. наук, проф.. Сохнича А.Я. Львів: НВФ «Українські технології», 2006. 252 с.

2) систематичне збирання фактичного матеріалу стосовно якого-небудь розділу науки, призначене для централізованого

накопичення і використання. Б.д. створюється звичайно у вигляді файлів на накопичувачах з прямим доступом.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон:Олді-Плюс, 2009. 830 с.

3) сукупність даних, числових значень показників, що використовуються для аналізу та розрахунків.

Економічна енциклопедія: У 3 т.Т. 1 / Редкол.: ... Мочерний С.В. (відп. ред) та ін. К.: Вид. центр «Академія», 2000. 864 с.

4) упорядкування, комплексний ряд даних.

Новаковський Л.Я., Третьяк А.М. Словник термінів і визначень в сфері земельних відносин та земельного кадастру. Київ: ПВКП «Укртиппроєкт», 1998. 16 с.

База даних (компіляція даних) - сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, в тому числі: електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, і складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних (комп'ютера) чи інших засобів.

Закон України «Про авторське право і сумісні права» від 23 грудня 1993 року №3792-ХІІ, стаття 1.

Банк даних – 1) організована і упорядкована певним чином сукупність даних, звід економічної інформації, пристосованої для колективного використання багатьма споживачами. Такі банки даних нині створюються і використовуються за допомогою

електронно-обчислювальної техніки та автоматизованих засобів зберігання та передавання інформації.

Економічна енциклопедія: У 3 т. Т. 1 / відп. ред. Мочерний С.В та ін. К.: Вид центр «Академія», 2001. 864 с.

2) інформаційно-довідкова система, що містить накопичену і підтримувану в робочому стані сукупність відомостей (базу даних) і машинних програм, необхідних для розв'язання визначеного набору задач. Банк даних забезпечує інформацією колективи користувачів або дає матеріал для вирішення орієнтованих, зазвичай прогнозних і управлінських завдань. Банк даних, як правило, автоматизований на основі ЕОМ з великим обсягом пам'яті та дисплеями.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник / Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.: За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. Львів: НВФ «Українські технології», 2006. 252 с.

3) сукупність баз даних, а також програмні, мовні й інші засоби, призначені для централізованого нагромадження даних і їхнього використання за допомогою ЕОМ.

Нагаев Р.Т. Недвижимость (Землеустройство, Градостроительство и Экономика). Терминологический словарь. Казань: Изд.-во ГУП «ПИК» «Идел-Пресс», 2000. 616 с.

Бал оцінки земель – 1) бонітування ґрунтів проводиться за 100 бальною шкалою. Вищим балом оцінюються ґрунти з кращими властивостями, які мають найбільшу природну продуктивність.

Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III, стаття 199.

2) одиниця виміру порівняльної оцінки земель. Приймається переважно від 1 до 100.

Ступень М.Г., Гулько Р.Й., Микула О.Я., Шнік Н.Р. Кадастр населених пунктів. Львів: Новий Світ – 2000, 2005. 392 с.

Баланс земель – кількісне вираження наявності земель і розподілу їх за категоріями, угіддями, власниками і землекористувачами. Складається баланс земель для районів (міст), областей, Автономної Республіки Крим і України в цілому на основі відповідних звітів.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник – довідник / Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, професора Сохнича А.Я. Львів: НВФ «Українські технології», 2006. 252 с.

Баланс поживних речовин – кількісне співвідношення між поступленням та витратою поживних макро- та мікроелементів у ґрунті, необхідних для живлення рослин за певний проміжок часу, що забезпечує нормальний ріст та розвиток рослин і максимальний урожай зерна. Визначається за кількістю елементів живлення, що поступили в ґрунт з добрив, рослинних решток, поливної води та атмосфери і тією кількістю, що винесена рослинами і втрачена через вилуговування та випаровування за певний період часу.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Баланс сольовий – відношення між кількістю розіиччних солей, що поступили зі зрошувальною водою і тією їх кількістю, що видалилась із дренажною водою і рослинами.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Басейн водозбірний - частина земної поверхні і товщі ґрунтів, з яких відбувається стік води у водотік або водойму.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

Басейновий принцип управління – комплексне (інтегроване) управління водними ресурсами в межах району річкового басейну.

Закон України»Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, №46, ст.780.

Беззмінна культура - сільськогосподарська культура або суміш культур, яку вирощують поза сівозміною на тому самому місці багато років поспіль.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Безстічна територія – територія, яка не має поверхневого стоку. Такі території характеризуються недостатньою кількістю річок, частим їх пересиханням. Річки не мають постійного притоку і закінчуються у безстічних озерах, болотах. Б.т. – типове явище для південного Степу України.

Морозов В.В., Грановська Л.М., Поляков М.Г. Еколого-меліоративні умови природокористування на зрошуваних ландшафтах України: начальний посібник. Херсон: Айлант, 2003. 208 с.

Біогумус – органічне добриво, що містить 1,5—3,0 % азоту, 0,5-2,0 % фосфору, 0,3-2,5 % калію, а також кальцію, магнію, заліза і гумусу в межах 7,0-12,0 %. Б. широко застосовується в удобренні зернових та ін. культур. Вирощений на Б. урожай не містить зайвих нітратів, радіонуклідів і важких металів. Б. звичайно вноситься восени під зяблеву оранку у нормі від 40 до 140 кг/га залежно від потреб ґрунту.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Біодобриво – речовина, до складу якої входять мікробні інокулянти або регулятори росту; водорослі (азолла, синьо-зелені), азот-фіксуючі бактерії, види болотних бобових рослин та їх симбіотичні бактерії, а також усі види мікроскопічних рослин відносяться до Б.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Біоінженерія – метод біотехнології з використанням штучних тканин, органів або їх частин з метою заміни втрачених, пошкоджених або недорозвинених органів, а також для створення нових організмів.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Біологічне (біотичне) різноманіття – сукупність усіх видів рослин, тварин і мікроорганізмів, їх угруповань та екосистем у межах території України, її територіальних та внутрішніх морських вод, виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу. Біологічне різноманіття складається з видового, популяційного, ценотичного, генетичного різноманіття. Людина є невід’ємним елементом біологічного різноманіття і поза ним існувати не може.

Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної мережі України на 2000-2015 роки» від 21 вересня 2000 року № 1989-III.

Біологічна меліорація ґрунту – підвищення родючості і продуктивності бідних ґрунтів біологічними заходами: внесення біодобрих, застосуванням фітомеліорантів (буркун, люцерна, люпін тощо). Б.м. включає використання мікроорганізмів, які приймають активну участь у розкладанні органічних та важкорозчинних мінеральних сполук у доступні рослинам речовини, сприяють підвищенню вмісту органічної речовини, фіксації азоту, а також самоочищенню ґрунту від токсичних речовин.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Біологічно оптимальний режим зрошення - режим зрошення, який передбачає підтримування оптимальної вологості ґрунту для забезпечення сумарного водоспоживання протягом усього вегетаційного періоду.

Примітка. Застосування цього режиму можливе за умов задовільного еколого-меліоративного стану ґрунту та високої технологічної дисципліни

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Біомаса – сумарна маса організмів у популяції, біосистемі, екосистемі на певний час спостереження. Її показниками є маса, що приходить на одиницю площі або місце заселення (г/м², кг/га). Термін Б. використовується при вивченні продуктивності окремих біоценозів, фітоценозів, агроєкосистем, при прогнозуванні господарської діяльності людини.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон:Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Біосферні заповідники – природоохоронні, науково – дослідні установи міжнародного значення, що створюються з метою збереження в природному стані найбільш типових комплексів біосфери, здійснення фонового екологічного моніторингу, вивчення навколишнього природного середовища, його змін під дією антропогенних факторів.

Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 року № 2456-ХІІ, стаття 17.

Богара – землі аридних районів зрошуваного землеробства, на яких сільськогосподарські культури вирощуються без зрошення, за рахунок ґрунтової вологи та вологи атмосферних опадів.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон:Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Богарне землеробство - землеробство, де водоспоживання рослин забезпечують використовуючи природні опади.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Болото – надмірно зволожена ділянка землі із застійним водним режимом і специфічними рослинним покривом і ґрунтами.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Бонітування ґрунтів: 1) порівняльна оцінка якості ґрунтів за їх основними природними властивостями. Які мають сталий характер та суттєво впливають на врожайність сільськогосподарських культур, вирощуваних у конкретних природно – кліматичних умовах. Бонітування ґрунтів проводиться за 100-більною шкалою. Вищим балом оцінюються ґрунти з кращими властивостями, які мають природну продуктивність.

Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III, стаття 199.

2) порівняльна оцінка родючості ґрунтів за показниками, які найбільш впливають на врожайність сільськогосподарських культур, а саме: потужність гумусових горизонтів, вміст гумусу в орному шарі, потужність ґрунтового профілю, вміст фракції фізичної глини і мулу в орному шарі, глибина залягання карбонатів кальцію, глейових горизонтів, кислотність ґрунтів, ступень змитості, солонцюватості та засолення.

Кілочко В.М. Удосконалення грошової оцінки земель в Україні. К.: ТОВ «ЦЗРУ», 2004. 170 с.

3) спеціалізована класифікація (групування) ґрунтів за ступенем їх придатності для вирощування сільськогосподарських культур.

Справочник по землеустройству. К.: Урожай, 1983. 287 с.

Бонітування ґрунтів при здійсненні землеустрою проводиться з метою отримання показників для порівняння оцінки якості ґрунтів за їхніми основними природними властивостями. Дані бонітування ґрунтів використовуються при здійсненні землеустрою з метою розробки комплексу заходів із землеустрою щодо використання та охорони земель, збереження і підвищення родючості ґрунтів.

Закон України «Про землеустрій» від 22 травня 2003 року № 858-IV, стаття 37.

Бур'яни – рослини природної формації, що ростуть сумісно з культурними рослинами і наносять шкоду осаннім знижуючи їх продуктивність та якість урожаю.

ДСТУ 4691:2006. Загальне землеробство. Терміни і визначення. Держсировивстандарт України., К., 2008.

Буферна зона – 1) включає території, виділені з метою запобігання негативного впливу на заповідну зону господарської діяльності на прилеглих територіях; її режим та порядок створення визначаються відповідно до вимог, встановлених для охоронних зон природних заповідників.

Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 року № 2456-ХІІ, стаття 18.

2) місцевість з природним або частково зміненим станом ландшафту, що оточує найбільш цінні ділянки екологічної мережі та захищає їх від дії зовнішніх факторів природного походження або спричинених діяльністю людини.

Закон України «Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» від 21 вересня 2000 року № 1989-ІІІ.

Буферність ґрунту – спроможність ґрунту зберігати реакцію середовища (рН) під дією кислот та лугів.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Буферна ємність екосистеми – спроможність екосистеми протидіяти забрудненню; кількість забруднюючих речовин, яку система може поглинути без помітних негативних післядій для неї.

Морозов В.В., Грановська Л.М., Поляков М.Г. Еколого-меліоративні умови природокористування на зрошуваних ландшафтах України: начальний посібник. Херсон: Айлант, 2003. 208 с.

В

Важкі метали – метали з високою атомною масою, які через антропогенне розсіювання забруднюють зовнішнє середовище (ґрун, поливну воду) і в значних дозах викликають

токсичну дію на живі організми: свинець, миш'як, цинк, ртуть, мідь, нікель, кадмій, селен. У мікродозах деякі В.м. відносяться до біологічно-активних елементів і входять до групи мікроелементів: залізо, цинк, мідь, марганець і молібден.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Вартість земельної ділянки – 1) еквівалент цінності земельної ділянки, виражений у ймовірній сумі грошей, яку може отримати продавець.

Закон України «Про оцінку земель» від 11 грудня 2003 року № 1378-IV, стаття 1.

Вартість землі – 1) міра цінності землі, виражена в грошових одиницях.

Добряк Д.С., Тихонов А.Г., Паламарчук Л.В. Економічний оборот землі в Україні: теорія, методологія і практика. К.: Урожай, 2004. 136 с.

3) вартість земельної власності, яка визначена різними методами і дає оцінку вартості землі в грошовому еквіваленті на певний проміжок часу.

Новаковський Л.Я., Третяк А.М. Словник термінів і визначень в сфері земельних відносин та земельного кадастру. Київ: ПВКП «Укртиппроєкт», 1998. 16 с.

Вбиральна здатність ґрунту – здатність ґрунту вбирати та утримувати тверді, рідкі та газоподібні речовини.

ДСТУ 3980-2000. Ґрунти. Фізико-хімія ґрунтів. Терміни та визначення. Держстандарт України., К., 2000.

Вегетаційні поливи - поливи, які проводять для підтримування заданої вологості розрахункового шару ґрунту протягом вегетаційного періоду.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Ведення бази даних – діяльність щодо оновлення, відновлення та перебудування структури бази даних з метою забезпечення її цілісності, збереженості та ефективності використання.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник / Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. Львів: НВФ «Українські технології», 2006. 252 с.

Верховодка ґрунтова – ґрунтова вода; вільна ґрунтова волога, яка утворює у товщі ґрунту тимчасовий водоносний горизонт, не зв'язаний гідровлічно з горизонтом ґрунтових вод. Водопором В.г. є шар ґрунту з пониженою водопроникненістю будь-якого походження.

Морозов В.В., Грановська Л.М., Поляков М.Г. Еколого-меліоративні умови природокористування на зрошуваних ландшафтах України: начальний посібник. Херсон: Айлант, 2003. 208 с.

Види меліорації земель – залежно від спрямування здійснюваних меліоративних заходів визначаються такі основні види меліорації земель: гідротехнічна, культуртехнічна, хімічна, агротехнічна, агро-лісотехнічна.

Закон України «Про меліорацію земель» від 14 січня 2000 року № 1389-ХІV, стаття 3.

Види оцінки земель – залежно від мети та методів проведення оцінка земель поділяється на такі види: бонітування ґрунтів; економічна оцінка земель; грошова оцінка земельних ділянок.

Дані *бонітування ґрунтів* є складовою частиною державного земельного кадастру та є основою для проведення економічної оцінки сільськогосподарських угідь і враховуються при визначенні екологічної придатності ґрунтів для вирощування сільськогосподарських культур, а також втрати сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва.

Дані з *економічної* оцінки земель є основою при проведенні нормативної грошової оцінки земельних ділянок, аналізі ефективності використання земель порівняно з іншими природними ресурсами та визначенні економічної придатності земель сільськогосподарського призначення для вирощування сільськогосподарських культур.

Грошова оцінка земельних ділянок залежно від призначення та порядку проведення може бути *нормативною і експертною*.

Нормативна грошова оцінку земельних ділянок використовується для визначення розміру земельного податку, державного мита при міні, спадкуванні та даруванні земельних ділянок згідно із законом, орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності, втрат сільськогосподарського і лісгосподарського виробництва, а

також при розробці показників та механізмів економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель.

Експертна грошова оцінка земельних ділянок та прав на них проводиться з метою визначення вартості об'єкта оцінки. Експертна грошова оцінка земельних ділянок використовується при здійсненні цивільно-правових угод щодо земельних ділянок та прав на них, крім випадків, визначених Законом України «Про оцінку земель», а також іншими законами.

Закон України «Про оцінку земель» від 11 грудня 2003 року № 1378 – IV, стаття 5.

Викид граничнодопустимий (ГДВ), викид гігієнічно допустимий – об'єм (кількість) шкідливої речовини, що потрапляє в навколишнє середовище за одиницю часу, перевищення якого спричинює виникнення негативних наслідків у довкіллі або загрожує здоров'ю людини.

Мусієнко М.М., Серебряков В.В., Брайон О.В. Екологія. Охорона природи. Словник-довідник. К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. 550 с.

Викид економічно допустимий – кількість забруднених речовин, при якій шкода від забруднення середовища менша або хоча б дорівнює витратам на запобігання забрудненню. У протилежному випадку спостерігається невиправдана економічна втрата від забруднення середовища.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник / Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. Львів: НВФ «Українські технології», 2006. 252 с.

Використання вод – сукупність процесів водокористування та водоспоживання.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Використання води - процес вилучення води для використання у виробництві з метою отримання продукції та для господарсько-питних потреб населення, а також без її вилучення для потреб гідроенергетики, рибництва, водного, повітряного транспорту та інших потреб.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

Використання ґрунтів раціональне – економічно, екологічно и соціально обґрунтоване використання ґрунтів у господарській діяльності.

Глазко В.І., Іванов Ю.О., Глазко Т.Т., Архіпов А.М. Українсько-англо-російський тлумачний словник з радіоекології і радіобіології. Київ: Чорнобільінтерінформ, 2001. 394с.

Випаровування сумарне (евапотранспірація) – вода, що витрачається на транспірацію рослинами та випаровування з поверхні ґрунту. Показник В.с. залежить від тривалості вегетаційного періоду, сортів культур, метеорологічних факторів).

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Виснаження підземних вод – перевищення доцільного водозабору з підземного вододжерела, що призводить до вичерпання запасу води у цьому джерелі.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Витрата води – об’єм води, що протікає через поперечний перетин потоку за одиницю часу.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Відкрита гідромеліоративна система – гідромеліоративна мережа, утворена каналами та шлюзами - регуляторами.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Відкриті заболочені землі: 1) землі (не зайняті лісовими насадженнями), що частково, тимчасово або постійно затоплюються водою і які в незатопленому стані є вологим, губчастим субстратом; рослинність складається переважно із розкладеного моху та інших рослин.

Наказ Державного комітету статистичним України «Про затвердження форм державної статистичної звітності з земельних ресурсів та Інструкції з заповнення державної статистичної звітності з кількісного обліку земель (форми №№ 6-зем, ба-зем, бб-зем, 2-зем)» від 05.11.1998 року №377.

2) неокриті лісом земельні угіддя з надмірно зволуженим верхнім шаром земель, який утворився внаслідок систематичного накопичення у ґрунті стоячої води, через атмосферні опади або підйом рівня ґрунтових вод.

Володін М.О. Основи земельного кадастру: навчальний посібник. Київ, 2000. 320 с.

Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом: 1) незабудовані землі, поверхня яких зовсім або майже непокрита будь-якою рослинністю, а саме: кам'янисті місця (землі під голими скелями, зсувами, рінню (галькою, гравієм), піски (включаючи пляжі), яри (лінійна форма рельєфу ерозійного походження глибиною більш як 1 м з відсутнім або слабо сформованим ґрунтовим покривом і виходами на укосах схилу порід або нижніх генетичних горизонтів ґрунту). Інші відкриті землі (мочарі, солончаки).

Наказ Державного комітету статистичним України «Про затвердження форм державної статистичної звітності з земельних ресурсів та Інструкції з заповнення державної статистичної звітності з кількісного обліку земель (форми №№ б-зем, ба-зем, бб-зем, 2-зем)» від 05.11.1998 року №377, Інструкція, розд. II.

Відновлення ґрунтів – заходи щодо відновлення функцій ґрунтів для передбачу вального використання або захисту людини та навколишнього середовища від небезпек.

ДСТУ ISO 11074-1:2004. Якість ґрунту. Словник термінів. Частина 1. Забруднення та охорона.

Відновлення земель - 1) повернення землям колишньої якості і властивостей родючості, які були порушені минулою діяльністю людини або природними катастрофами.

Мусієнко М.М., Серебряков В.В., Брайон О.В. Екологія. Охорона природи. Словник-довідник. К.: «Знання», 2002. 550 с.

2) повернення землям початкової родючості, порушеної минулою діяльністю людини або природними процесами.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник / Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. Львів: НВФ «Українські технології», 2006. 252 с.

Відновлення природних ресурсів – самовідновлення природних об'єктів і живих організмів, які входять до складу біосфери. Забезпечується цілісністю та ефективним функціонуванням екологічної системи планети. Відновлення природних ресурсів відбувається успішно за умов, коли масштаби і швидкість використання ресурсів не перевищують їхньої здатності до відтворення. Відновлення природних ресурсів здійснюється також за допомогою комплексу заходів і цілеспрямованої господарської діяльності після періоду повного або часткового їх виснаження внаслідок діяльності людини (реінтродукція рослин, відновлення лісів, реакліматизація тварин тощо).

Мусієнко М.М., Серебряков В.В., Брайон О.В. Екологія. Охорона природи. Словник-довідник. К.: «Знання», 2002. 550 с.

Вода – прозора безбарвна рідина природного походження, що становить найпростішу хімічну сполуку водню з киснем..

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Вода зрошувальна – вода, що подається по зрошувальній системі на полив.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Вода дренажна – 1) вода, яка профільтрувалася з певної території та відводиться за допомогою дренажної системи з метою пониження рівня ґрунтових вод.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

2) води, які збирають і відводять дренажною системою.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Вода зворотна - вода, що повертається за допомогою технічних споруд і засобів з господарської ланки кругообігу води в його природні ланки у вигляді стічної, шахтної, кар'єрної чи дренажної води.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

Вода стічна - вода, що утворилася в процесі господарсько-побутової і виробничої діяльності (крім шахтної, кар'єрної і дренажної води), а також відведена з забудованої території, на якій вона утворилася внаслідок випадання атмосферних опадів.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

Води: 1) земельні ділянки, поверхня яких опинилася під водою природним шляхом або внаслідок утворенням штучних водойм. До земель під водами входять земельні площі, зайняті:

а) річками і струмками – природними водоймами видовженої лінійної форми, що мають стік;

б) каналами, колекторами і канавами – штучними водоймами лінійної форми, що мають стік;

в) озерами, лиманами та прибережними замкнутими водоймами – природними утвореннями, які не мають стоку або

він незначний;

г) ставками – штучними водоймами, призначеними для утримання води, площею не більше 1 км²;

г) водосховищами–штучними водоймами, призначеними для постачання питної води, гідроенергетики та господарських потреб, з ємністю більш 1 млн м³.

Водний кодекс України від 6 червня 1995 року № 214/95-ВР;

2) частина національної території, покрита поверхневими водами (природні і штучні водойми), яка обмежена лінією узбережжя (відповідно до Стандартної статистичної класифікації землекористування ЄЕК).

Наказ Державного комітету статистичним України «Про затвердження форм державної статистичної звітності з земельних ресурсів та Інструкції з заповнення державної статистичної звітності з кількісного обліку земель (форми №№ б-зем, ба-зем, бб-зем, 2-зем)» від 05.11.1998 року №377.

3) узагальнене поняття, що об'єднує усі різновиди води, які розрізняють ознаками походження і місця перебування видами водних об'єктів, хімічним складом, якістю та придатністю для певних цілей.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Води підземні - води, що знаходяться нижче рівня земної поверхні в товщах гірських порід верхньої частини земної кори в усіх фізичних станах.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

Води поверхневі - води різних водних об'єктів, що знаходяться на земній поверхні.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

Вода артезіанська – вода, що сформувалася під впливом гідростатичного тиску і характеризується сталим режимом і високою продуктивністю; залягає між водо підірними шарами ґрунту і формує водонапірні підземні басейни. При надмірному гідростатичному тиску В.а. з'являється на поверхні ґрунту або фонтанує. Хімічний склад її змінюється від прісної до різного ступеня мінералізованої, залежно від водовмісних порід.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон:Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Вода очищена – вода, у якій кількість домішок доведена до норми, що не перевищує природного фону або допустимого певними стандартами рівня.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон:Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Вода питна – вода, що має показники бактеріальних, органолептичних властивостей і ступінь токсичності хімічних речовин в межах норм питного водопостачання.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон:Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Водна ерозія ґрунту – механічне руйнування та розмивання поверхні ґрунту водою під час зливи чи інтенсивного танення снігового покриву.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Водна меліорація – система організаційно-господарських та технічних заходів спрямованих на докорінне поліпшення земель сільськогосподарської призначеності зрошуванням або осушуванням.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Водне господарство – галузь науки та господарської діяльності, яка охоплює обліковування, оцінювання, організування раціонального використання та охорону водних ресурсів для задоволення потреб населення і галузей економіки у воді та захисту територій від шкідливої дії вод або ліквідування її наслідків.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Водневий показник – рН показник; показник концентрації іонів водню у розчині.

Морозов В.В., Грановська Л.М., Поляков М.Г. Еколого-меліоративні умови природокористування на зрошуваних ландшафтах України: начальний посібник. Херсон:Айлант, 2003. 208 с.

Водний кадастр (державний) – 1) система даних державного обліку вод та визначення наявних для використання водних ресурсів.

Новаковський Л.Я., Третьак А.М. Словник термінів і визначень в сфері земельних відносин та землекористування кадастру. Київ: ПВКП «Укртиппроект», 1998. 16 с.

2) систематизовані зведені дані щодо кількісних та якісних показників водних ресурсів їхнього використання у регіонах, річкових басейнах і у державі в цілому.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Водні ресурси – 1) запаси поверхневих вод і підземними вод якої-небудь території.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

2) доступні для використання обсяги поверхневих і підземних вод у межах певної території.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Водний баланс – співвідношення між надходженням та вирачанням води з урахуванням зни її запасів протягом певного проміжку часу для певного об'єкта.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Водний режим – хід зміни у часі рівнів чи витрат води у водних об'єктах чи болотах.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Водний об'єкт - природний або створений штучно елемент довкілля, в якому зосереджуються води (море, річка, озеро, водосховище, ставок, канал, водоносний горизонт).

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

Водний чинник – значимість умови забезпечення водою у сукупності з іншими необхідними заходами реалізування проекту.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Водний фонд – усі води (водні об'єкти та підземні води) на території держави внесені чи які підлягають внесенню у водний кадастр.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Водність – 1) характеристика величини річкового стоку за певний проміжок часу відносно його середньої багаторічної величини.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

2) відносна характеристика стоку за певний період порівняно з нормою стоку за той самий період.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Водовідведення – скидання зворотних вод у водний об'єкт.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Водогосподарський баланс – 1) співвідношення між наявними для використання водними ресурсами на даній території і потребами в них для розвитку економіки на різних рівнях.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

2) кількісне співвідношення наявних водних ресурсів з потребами у воді в межах певного економічного регіону.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Водогосподарський комплекс – сукупність водокористувачів, водоспоживачів усіх галузей господарства та необхідних матеріально-технічних засобів для спільного використання водних ресурсів одного водозабірною басейну.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Водогосподарська політика – розрахована на перспективу система державних заходів щодо регулювання водних стосунків спрямована на оптимізацію використання, охорону і примноження водних ресурсів для забезпечення потреб населення, салого розвитку галузей виробництва та захисту від шкідливої дії вод.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Водогосподарська система – технологічно поєднані між собою водні об'єкти та гідротехнічні споруди, призначені для раціонального використання й охорони вод.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Водогосподарський рік – розрахунковий річний період, який розпочинається з дати проходження піка водопілляю.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Водогосподарська ділянка - частина річкового басейну, для якої розробляються водогосподарські баланси, встановлюються ліміти забору води із водного об'єкта та інші параметри використання водного об'єкта (водокористування).

Закон України»Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, №46, ст.780.

Водогосподарське районування – розподіл гідрографічних одиниць на водогосподарські ділянки, який здійснюється для розроблення водогосподарських балансів.

Закон України»Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, №46, ст.780.

Водозабезпеченість територій – показник наявності водних ресурсів певної території чи економічного регіону в розрахунку на одного мешканця чи на одиницю площі або одиницю вартості валової продукції за рік.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Водоємність (виробництва, галузі господарства) – кількість витраченої води на одиницю виготовленої продукції (валової продукції галузі господарства).

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Водозабір - споруда або пристрій для забору води з водного об'єкта.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

Водойма – 1) безстічний або із сповільненим стоком поверхневий водний об'єкт.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

2) водний об'єкт у заглибині рельєфу, якому характерне уповільнене переміщення води або його зовсім немає.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Водоохоронна зона: 1) територія з особливими режимом використання земель для створення сприятливого режиму водних об'єктів, попередження їх забруднення, замулення і вичерпання, знищення навколоводних рослин і тварин, а також зменшення коливання стоку вздовж річок, на територіях уздовж морів та навколо озер, водосховищ та інших водойм.

Еталон технічної документації щодо встановлення обмежень і обтяжень у використанні земель сільськогосподарських підприємств. К.: Інститут землеустрою УАНН, 2000. 41 с.

2) зона вздовж річок, морів та навколо озер, водосховищ, інших водних об'єктів для створення сприятливого режиму, попередження забруднення, засмічення, знищення навколоводних рослин і тварин та зменшення коливань стоку водних об'єктів.

Наказ Державного комітету рибного господарства України «Про затвердження Правил промислового рибальства в басейні Чорного моря» (п.2 Правил) №164 від 08 грудня 1998 року.

3) природоохоронна територія вздовж річок, водосховищ і інших водойм із регульованою господарською діяльністю.

Наказ Державного комітету України по водному господарству «Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення правил охорони водних ресурсів на землях водного фонду, пошкодження водогосподарських споруд».

Водопотреба - необхідна для проведення поливів кількість зрошувальної води, яку визначають з урахуванням поповнення ґрунтової вологи від природних опадів.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Водопроникність ґрунту - здатність ґрунту пропускати через себе воду, яку оцінюють коефіцієнтом фільтрації.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Водоспоживання (рослин) - природний процес, інтенсивність якого оцінюють кількістю ґрунтової вологи, витраченої з одиниці площі культури за певний період часу для забезпечення росту й розвитку рослин, постачання їх елементами живлення та синтезу поживних речовин.

Примітка. *Водоспоживання рослин залежить від ґрунтово-кліматичних умов, характеристик сортів чи гібридів культур, а також фаз їхнього розвитку.*

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Водокористування – 1) використання вод (водних об'єктів) для задоволення потреб населення, промисловості, сільського господарства, транспорту та інших галузей господарства, включаючи право на забір води, скидання стічних вод та інші види використання вод (водних об'єктів).

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

2) використання водних об'єктів як середовища для потреб водного транспорту, рибного господарства, відпочинку населення, та (або) як джерел водопостачання, та (або) як приймачів зворотних вод.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Водоносний горизонт - однорідна пластова товща гірських порід, де постійно знаходяться води.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

Водосховище - штучна водойма місткістю більше 1 млн. кубічних метрів, збудована для створення запасу води та регулювання її стоку.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

Водопостачання - подавання води водоспоживачам за допомогою технічних засобів.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Водоспоживання - витрачання водоспоживачами поданої їм води для задоволення питних та господарсько-побутових потреб і як сировини та (або) технологічного агента у виробництві.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Водосховище комплексного призначення - водосховище, яке відповідно до паспорта використовується для двох і більше цілей (крім рекреаційних).

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

Водотік – водний об’єкт для якого характерним є переміщення води у руслі під впливом земного тяжіння у напрямі похилу дна русла.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Вологість в’янення - вологість ґрунту, за якої надходження ґрунтової вологи до кореневої системи рослин стає недостатнім для забезпечення витрат на транспірацію, що викликає в’янення рослин.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять

Вологість ґрунту - стан насичення ґрунту водою, який оцінюють кількістю ґрунтової вологи у відсотках від маси сухого ґрунту (масова вологість) або від його об’єму (об’ємна вологість).

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Вологість розриву капілярів - вологість ґрунту, за якої сили поверхневого натягу недостатні для утримування вологи в капілярах.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Волога доступна - одна із характеристик режиму зволоження ґрунту, визначається різницею показника польової вологості і точки стійкого зав'ядання. Величина В.д. постійною для кожного типу ґрунту.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон:Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Вологість повітря – вміст водяної пари у повітрі; одна з найбільш суттєвих характеристик погоди та клімату. В.п. характеризується абсолютною та відносною вологістю, дефіцитом вологості, пружністю водяної пари, питомою вологістю, точкою роси. У практичних цілях визначається В.п. відносна.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон:Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Вологість повітря критична – мінімальна вологість, за якою біологічні процеси в рослині гальмуються і майже не фіксуються. Визначається за вмістом вологи у повітрі.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон:Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Вологоємність (грунту) - властивість ґрунту уміщувати в собі певну кількість ґрунтової вологи, що оцінюється у відсотках від маси сухого ґрунту.

Примітка. Величину вологоємності ґрунту визначають у відсотках від маси або об'єму ґрунту, а також висотою шару води

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Вологозапаси - загальна кількість вологи у розрахунковому шарі ґрунту

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Вологозарядковий полив - полив, який проводять для створення необхідних вологозапасів в ґрунті перед або після вегетаційного періоду.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Вологолюбна культура - сільськогосподарська культура, для рентабельного вирощування якої необхідне зрошення.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Внутрішньогосподарська меліоративна система - меліоративна система, що знаходиться в межах земель одного власника (користувача) і забезпечує подачу, розподіл та відведення води на цих землях.

Закон України "Про меліорацію земель"(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 11, ст.90). 2000

Вплив антропогенний – сума прямих і опосередкованих впливів людства на оточуюче його середовище.

Глазко В.І., Іванов Ю.О., Глазко Т.Т., Архіпов А.М. Українсько-англо-російський тлумачний словник з радіоекології і радіобіології. Київ: Чорнобільінтерінформ, 2001. 394с.

Вплив синергетичний – збільшення сили дії одного фактора при наявності іншого або інших, коли загальний ефект від їх дії є іншим, ніж при дії кожного фактора окремо.

Глазко В.І., Іванов Ю.О., Глазко Т.Т., Архіпов А.М. Українсько-англо-російський тлумачний словник з радіоекології і радіобіології. Київ: Чорнобільінтерінформ, 2001. 394с.

Вторинна солонцюватість ґрунтів – солонцюватість ґрунтів, яка виникла внаслідок входження натрію та калію в ґрунтовий збиральний комплекс під час зрошення.

ДСТУ 3866-99 Ґрунти. Класифікація ґрунтів за ступенем вторинної солонцюватості.

Втрати сільськогосподарського і лісгосподарського виробництва включають втрати сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників, а також втрати, завдані обмеженням у землекористуванні та погіршенням якості земель. Відшкодуванню підлягають втрати сільськогосподарських угідь (ріллі, багаторічних насаджень, перелогів, сінокосів, пасовищ), лісових земель та чагарників як основного засобу виробництва в сільському і лісовому господарстві внаслідок вилучення (викупу) їх для потреб, не пов'язаних із сільськогосподарським і лісгосподарським виробництвом. Відшкодуванню підлягають

також втрати, завдані обмеженням прав власників землі і землекористувачів, у тому числі орендарів, або погіршенням якості угідь внаслідок негативного впливу, спричиненого діяльністю громадян, юридичних осіб, органів місцевого самоврядування або держави, а також у зв'язку з виключенням с.-г. угідь, лісових земель і чагарників із господарського обігу внаслідок встановлення охоронних, санітарних та інших захисних зон.

Втрати сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва компенсуються незалежно від відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам.

Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III, стаття 207, п.1-4.

Вуглецевий еквівалент – вагова кількість виділеного в атмосферу двоокису вуглецю, яка може викликати еквівалентне за вагою витіснення іншого активного газу. В.е. розраховується шляхом множення ваги газу (наприклад, метану) на його показник потенціалу глобального потеплення (для метану становить 21).

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Вуглецю двоокис – вуглекислий газ CO_2 безбарвний, нетоксичний атмосферний газ без запаху; завдяки здатності утримувати довгохвильову радіацію біля поверхні Землі, сприяє посиленню процесів глобального потеплення, через що відноситься до тепличних газів.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Г

Геоінформаційна система (ГІС) – інформаційна система, що забезпечує збирання, оброблення, аналіз, моделювання та розповсюдження геопросторових даних.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної науково-технічної програми розвитку топографо-геодезичної діяльності та національного картографування на 2003-2010 роки» від 16 січня 2003 року №37, Державна науково-технічна програма, розділ I. Загальна частина.

Геоінформаційне картографування – автоматизоване створення цифрових картографічних матеріалів на основі геоінформаційних технологій та баз географічних даних і знань.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної науково-технічної програми розвитку топографо-геодезичної діяльності та національного картографування на 2003-2010 роки» від 16 січня 2003 року №37, Державна науково-технічна програма, розділ I. Загальна частина.

Геоінформаційні ресурси – сукупність інформаційних банків та баз географічних даних і знань.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної науково-технічної програми розвитку топографо-геодезичної діяльності та національного картографування на 2003-2010 роки» від 16 січня 2003 року №37, Державна науково-технічна програма, розділ I.

Загальна частина.

Геоінформаційні системи – сучасні комп'ютерні технології, що дають можливість поєднати модельне зображення території (електронне відображення карт, схем, космо-, аерозображень земної поверхні) з інформацією табличного типу (різноманітні статистичні дані, списки, економічні показники тощо).

Закон України «Про Національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР, стаття 1.

Гербіцид – речовина, що використовується для вибіркового або суцільного знищення рослин.

Потіш А.Ф., Медвідь В.Г., Гвоздецький О.Г., Козак З.Я. Екологія: теоретичні основи і практикум. Навчал. посібн. Львів: «Новий Світ-2000», 2004. 321 с.

Гідромеліоративна мережа – комплекс технологічно пов'язаних між собою каналів і споруд, призначених для подавання та розподіляння води безпосередньо на меліорованих землях або відведення її з цих земель.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Гідромеліоративна система – комплекс технологічно пов'язаних між собою гідротехнічних споруд і технічних засобів для проведення водної меліорації у межах визначеної території.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Гідромодуль – 1) середня витрата води, виражена в одиницях об'єму, яку подають на одиницю площі за одиницю часу.

Примітка 1. Розрізняють гідромодуль водоподачі – за витратою, яку подають на зрошувану площу за певний період часу, гідромодуль споживання – за витратою, зменшеною на фільтраційні втрати під час транспортування води, і гідромодуль певної сільськогосподарської культури за витратою, необхідною для поливу цієї культури

Примітка 2. На практиці гідромодуль визначають у літрах за секунду на один гектар (л/сек. · га)

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

2) середня витрата води на гектар зрошуваної площі.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Гідромодуль культури - величина витрат зрошувальної води, яку необхідно подати для зрошення в різні моменти часу для поливу конкретної культури в сівозмін.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Гідромодуль сівозміни (сумарний) - показник витрат зрошувальної води, яку необхідно подати для зрошення окремих культур сівозміни, які поливають одночасно.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Гігроскопічна волога - ґрунтова волога, поглинута поверхнею частинок ґрунту у зоні аерації, яка перебуває у рівновазі з водяною парою атмосфери і може переміщуватися лише за наявності різниці температур.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять

Гідротермічний коефіцієнт – ГТК за Селянинови; показник рівня зволоження території. Розраховується через відношення суми опадів до суми температур за той самий період.

Морозов В.В., Грановська Л.М., Поляков М.Г. Еколого-меліоративні умови природокористування на зрошуваних ландшафтах України: начальний посібник. Херсон: Айлант, 2003. 208 с.

Гіпсування ґрунту - хімічна меліорація солонцюватих ґрунтів шляхом внесення гіпсу з метою заміни поглиненого натрію на кальцій.

Морозов В.В., Грановська Л.М., Поляков М.Г. Еколого-меліоративні умови природокористування на зрошуваних ландшафтах України: начальний посібник. Херсон: Айлант, 2003. 208 с.

Гідромеліорація – покращення гідрологічного режиму агроєкосистем шляхом зрошення або осушення. Збільшення площі поливних земель призводить до збільшення водоспоживання із річок, що, в свою чергу, порушує їх гідрологічний режим і викликає порушення екосистем на значних територіях. Осушення болот призводить до зміни загального гідрологічного режиму території і перетворює їх із екосистем, які фіксують вуглець, в території, які здійснюють викиди вуглецю у процесі мінералізації торфу, що відбувається при його висиханні за рахунок аеробних мікробіологічних процесів.

Глазко В.І., Іванов Ю.О., Глазко Т.Т., Архіпов А.М. Українсько-англо-російський тлумачний словник з радіоекології і радіобіології. Київ: Чорнобільінтерінформ, 2001. 394с.

Гідротехніка – галузь науки і техніки, яка охоплює досліджування, проектування і будівництва споруд для використання і охорони водних ресурсів, а також для запобігання шкідливої дії вод.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Гідротехнічна меліорація земель – передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на забезпечення поліпшення земель з несприятливим водним режимом (перезволожених, переосушених тощо), регулювання водного режиму шляхом створення спеціальних гідротехнічних споруд на схилових та інших землях з метою поліпшення водного і повітряного режиму ґрунтів та захисту їх від шкідливої дії води (затоплення, підтоплення, ерозія тощо).

Закон України «Про меліорацію земель» від 14 січня 2000 року № 1389-XIV, стаття 4.

Гідрографічне районування – поділ території України на гідрографічні одиниці, який здійснюється для розроблення та впровадження планів управління річковими басейнами.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, №46, ст.780.

Гіпсування ґрунту – спосіб меліорації солонців і солонцевих ґрунтів, який полягає у внесенні гіпсу чи матеріалів, в яких він міститься. При гіпсуванні відбувається реакція

витіснення натрію, який зумовлює несприятливі фізичні і хімічні властивості таких ґрунтів, і заміна його на катіон кальцію.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник / Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. – Львів: НВФ «Українські технології», 2006. – 252 с.

Глибоке розпушування ґрунту - розпушування середньо-суглинкових, важко-суглинкових та легко-глинистих ґрунтів смугами на глибину, більшу ніж глибина основного обробітку ґрунту, для підвищення його водопроникності та вологоємності.

Примітка. Глибину та відстані між слідами від проходження агрегату визначають залежно від властивостей ґрунту.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Глибина ґрунтових вод – відстань від поверхні ґрунту до рівня ґрунтових вод, при зменшенні якої випаровування викликає засолення кореневмісного шару ґрунту.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Горизонт ґрунтів (генетичний) – розташований паралельно до поверхні відносно однорідний шар ґрунту, який відокремився в процесі утворення ґрунту. Відрізняється забарвленням, структурою, будовою і складом, характером новоутворень та іншими ознаками.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник / Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І.,

Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. Львів: НВФ «Українські технології», 2006. 252 с.

Горизонт гумусовий – горизонт ґрунту у верхній частині ґрунтового профілю, де відбувається нагромадження гумусу. Найбільш родючий горизонт ґрунтів.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник / Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. Львів: НВФ «Українські технології», 2006. 252 с.

Гравітаційна волога - ґрунтова волога, що проникає через товщу ґрунту під впливом сил земного тяжіння.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Гранично допустима кількість (концентрація) (ГДК) хімічної речовини, яка забруднює ґрунт та ін. середовище – максимальній вміст забруднювальної хімічної речовини, який не чинить прямого або побічного негативного впливу (включаючи віддалені наслідки) на навколишнє середовище і здоров'я людини, а також не спричинює нагромадження токсичних елементів у сільськогосподарських культурах.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник / Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. Львів: НВФ «Українські технології», 2006. 252 с.

Гранично допустима концентрація забруднюючих речовин – максимально допустима кількість забруднюючих речовин у ґрунтах, яка не зумовлює негативних екологічних

наслідків для їх родючості, загального стану довкілля, якості сільськогосподарської продукції та здоров'я людини.

Закон України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 року № 962-IV, стаття 1.

Гранично допустиме навантаження на ландшафт – навантаження, перевищення якого руйнує структуру ландшафту і порушує його функції.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник / Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. Львів: НВФ «Українські технології», 2006. 252 с.

Гранично допустимий викид (ГДВ): 1) встановлюється для кожного джерела забруднення атмосфери таким чином, що викиди речовин від цього джерела і від сукупності джерел міста або іншого населеного пункту з урахуванням розвитку промислових підприємств і розсіювання шкідливих речовин в атмосфері не створюють приземну концентрацію, що перевищує їх ГДК для населення, рослинного і тваринного світу. ГДВ (г/с) встановлюються для умов повного навантаження технологічного обладнання і системи очищення газів і їх нормальної роботи.

Потіш А.Ф., Медвідь В.Г., Гвоздецький О.Г., Козак З.Я. Екологія: теоретичні основи і практику: навчальний посібник. Львів: «Новий Світ-2000», 2004. 321 с.

2) науково-технічний норматив, який встановлюється за умови, що вміст забруднювальних речовин в приземному шарі

повітря від джерела або їх сукупності не перевищує нормативів якості повітря для населення, тваринного і рослинного світу.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник / Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. Львів: НВФ «Українські технології», 2006. 252 с.

Гранично допустимий скид (ГДС): 1) нормативна маса речовини в водостоках, максимально допущена до відведення з встановленим режимом у даному пункті водного об'єкта за одиницю часу з метою забезпечення норм якості води в контрольному пункті.

Водний кодекс України – Постанова Верховної Ради України від 6 червня 1995 року № 214/95 – ВР.

Графік гідромодуля - графічне зображення зміни у часі гідромодуля на одиницю площі зрошуваної сівозміни.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Грунтозахисна система землеробства – система землеробства, яка базується на грунтозахисних сівозмінах, безполицевому обробіткові ґрунту, застосуванні жобрив і заходів нагромадження вологи..

ДСТУ 4691:2006. Загальне землеробство. Терміни і визначення. Держсроживстандарт України., К., 2008.

Грунтозахисна система зрошуваного землеробства - система землеробства, яка базується на ґрунтозахисних зрошуваних сівозмінах і застосуванні ґрунтозахисних режимів зрошення.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Грунтозахисна сівозміна - спеціальна сівозміна, в якій застосовують ґрунтозахисний режим зрошення, та висівають люцерну або інші багаторічні трави.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Грунтозахисний режим зрошення - режим зрошення з обмеженням поливних норм на землях з незадовільним еколого-меліоративним станом.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Грунтова волога - гігроскопічна, капілярна та гравітаційна вода, які знаходяться у ґрунті зони аерації.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Гуманізація охорони оточуючого середовища – розв’язання проблем охорони всього оточуючого природного середовища через призму здоров’я та генетичної цілісності людства.

Потіш А.Ф., Медвідь В.Г., Гвоздецький О.Г., Козак З.Я. Екологія: теоретичні основи і практикум: навчальний посібник. Львів: «Новий Світ-2000», 2004. 321 с.

Гумус: 1) органічна складова частина ґрунту, яка утворюється в процесі біохімічного розкладу рослинних і тваринних решток та формує його родючість.

Закон України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 року № 962-IV, стаття 1.

Гумус активний – частина ґрунтового гумусу, яка може пептизуватися і переходити у водний розчин після заміни обмінного кальцію натрієм.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Гумус пасивний – форма колоїдного гумусу, яка не здатна пептизуватися. Ця частина гумусу міцно зв'язана з мінеральною частиною ґрунту.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Гумусовий стан ґрунту – найважливіша характеристика цілинних і антропогенних ґрунтів, яка показує збагаченість ґрунтової біоти енергією та елементами живлення, що впливають на особливості ґрунтової структури, кислотно-основний і окислювально-відновлювальний режими. З гумусовим станом ґрунту безпосередньо пов'язана стійкість ґрунту до ерозії і дефляції, допустимі рівні вмісту хім. отруйних речовин в ґрунтах, вплив ґрунту на тепловий режим і газовий склад атмосфери. Для характеристики гумусового стану ґрунту використовуються різні систем показників, одна з таких систем, розроблена для широкого зонального ряду ґрунтів.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник / Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. Львів: НВФ «Українські технології», 2006. 252 с.

Гумусовий шар ґрунту – верхні генетичні акумулятивні горизонти різних типів ґрунтів (горизонт А і частково перехідний горизонт В, з вмістом гумусу понад 1%). Підлягає селективному зняттю на землях, які відводяться для видобування корисних копалин. Наноситься на сплановані відвали порід чи на малопродуктивні угіддя.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник / Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. Львів: НВФ «Українські технології», 2006. 252 с.

Г

Ґрунт: 1) самостійне природно-історичне органо-мінеральне тіло, яке виникло на поверхні земної кори внаслідок тривалої взаємодії біотичних, абіотичних і антропогенних чинників, має специфічні генетико-морфологічні ознаки і властивості, головною з яких є родючість.

ДСТУ 3980-2000. Ґрунти. Фізико-хімія ґрунтів. Терміни та визначення. Держстандарт України. К., 2000.

2) природно-історичне органо-мінеральне тіло, що утворилося на поверхні земної кори і є осередком найбільшої

концентрації поживних речовин, основою життя та розвитку людства завдяки найціннішій своїй властивості – родючості.

Закон України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 року № 962-IV, стаття 1.

3) біокосна речовина, що утворилася в результаті взаємодії живих організмів та косної речовини (вологість – кількість води, що знаходиться в одиниці об'єму ґрунту; вивітрювання – процес, який відбувається за участю ґрунтових кислот; олушення – переміщення катіонів ґрунтовим профілем вниз із будь-якого розташованого вище горизонту разом із ґрунтовими водами; теплий режим – сукупність явищ надходження, переносу, акумуляції і віддачі тепла; теплоємність – здатність ґрунту поглинати тепло; теплопоглинальна здатність – здатність ґрунту поглинати і відбивати сонячну енергію (альbedo); теплопровідність – здатність ґрунту проводити тепло, яке вимірюється в калоріях, що переходить за одну секунду через 1 см² ґрунту завтовшки один сантиметр; температура – основний показник теплового режиму ґрунту, який визначається надходженням сонячної енергії і тепловими властивостями самого ґрунту).

Потіш А.Ф., Медвідь В.Г., Гвоздецький О.Г., Козак З.Я. Екологія: теоретичні основи і практикум: навчальний посібник. Львів: «Новий Світ-2000», 2004. 321 с.

4) верхній шар земної кори, який складається з мінеральних частинок, органічної речовини, води, повітря та організмів.

ДСТУ ISO 11074-1:2004. Якість ґрунту. Словник термінів. Частина 1. Забруднення та охорона.

5) верхній шар земної кори, який має органо-мінеральний склад і забезпечує живлення рослин під час їхнього росту і розвитку.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Ґрунт арідний – група різних типів ґрунтів, які формуються під впливом недостатнього зволоження, який лімітує ріст і розвиток рослин протягом більшої частини вегетаційного періоду.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон:Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Ґрунти гігроморфні – група різних типів ґрунтів, які формуються під впливом стійкого надлишкового зволоження, що виявляється у будові профілю (оглеєння, торфоутворення тощо).

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон:Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Ґрунти подові – ґрунти, що утворюються на безстічних та слабкостічних пониженнях (подах), де ґрунтові води виступають на поверхню.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон:Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Ґрунтовий покрив – сукупність ґрунтів, на земній поверхні чи її частині (території).

Концепція системи стандартизації та нормування у сфері сталого землекористування. За ред. доктора с.-г. наук, професора С.А. Балюка. – Харків: КП № 13, 20004. - 26 с.

Ґрунтове обстеження – визначення генетичної будови та властивостей ґрунтів, структури ґрунтового покриву.

Закон України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 року № 962-IV, стаття 1.

Ґрунтові води – вода, яка знаходиться в ґрунтовому покриві літосфери.

Потіш А.Ф., Медвідь В.Г., Гвоздецький О.Г., Козак З.Я. Екологія: теоретичні основи і практикум: навчальний посібник. Львів: «Новий Світ-2000», 2004. 321 с.

Ґрунтознавство – наука про ґрунти, що вивчає їхнє походження, розвиток, будову, склад, властивості, географічне положення та раціональне використання.

Мусієнко М.М., Серебряков В.В., Брайон О.В. Екологія. Охорона природи. Словник-довідник. К.: «Знання», 2002. 550 с.

Ґрунтоутворення – процес взаємодії живих організмів та неживої (материнської) породи.

Потіш А.Ф., Медвідь В.Г., Гвоздецький О.Г., Козак З.Я. Екологія: теоретичні основи і практикум: навчальний посібник. Львів: «Новий Світ-2000», 2004. 321 с.

- процес формування ґрунту у результаті взаємодії організмів і продуктів їх життєдіяльності з горними породами. Процес супроводжується утворенням гумусу, розкладом органо-мінеральних сполук, розвитком обмінних і окілювально-відновних реакцій, біологічного збагачення ґрунту вуглецем, азотом та іншими елементами. Ґрунтоутворювальні процеси у сформованих екосистемах заключаються у підтриманні стабільного стану ґрунтів. У агроекосистемах значний вплив на ґрунтоутворення оказує людина.

Глазко В.І., Іванов Ю.О., Глазко Т.Т., Архіпов А.М. Українсько-англо-російський тлумачний словник з радіоекології і радіобіології. Київ: Чорнобільінтерінформ, 2001. 394с.

Д

Деградація ґрунтів – 1) погіршення корисних властивостей та родючості ґрунту внаслідок впливу природних чи антропогенних факторів.

Закон України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 року № 962-IV, стаття 1.

2) зміни властивостей ґрунту, що негативно впливають на одну або кілька ґрунтових функцій, здоров'я людей або навколишнє середовище.

ДСТУ ISO 11074-1:2004. Якість ґрунту. Словник термінів. Частина 1. Забруднення та охорона.

Деградація земель – природне або антропогенне спрощення ландшафту, погіршення стану, складу, корисних властивостей і функцій земель та інших органічно пов'язаних із землею природних компонентів.

Закон України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 року № 962-IV, стаття 1.

Деградовані землі – до деградованих земель відносяться:

- земельні ділянки, поверхня яких порушена внаслідок землетрусу, зсувів, карстоутворення, повеней, добування корисних копалин тощо;

- земельні ділянки з еродованими, перезвоженими, з підвищеною кислотністю або засоленістю, забрудненими хімічними речовинами ґрунтами та інші.

Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III, стаття 171, п.1.

Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні - офіційний перелік сортів рослин, придатних для поширення в Україні.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Державний реєстр суб'єктів насінництва та розсадництва - перелік суб'єктів насінництва та розсадництва, які виробляють насіння та/або садивний матеріал для реалізації відповідно до вимог Закону України «Про насіння і садивний матеріал».

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Державний резервний насіннєвий фонд - запас базового та сертифікованого насіння.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року.

Державна форма власності на землю – власність на земельні ділянки, якими розпоряджаються органи державної влади. Згідно із статтею 116 Конституції України здійснює управління об'єктами державної власності Кабінет Міністрів України відповідно до закону.

Новаковський Л.Я., Третяк А.М. Словник термінів і визначень в сфері земельних відносин та земельного кадастру. Київ: ПВКП «Укртиппроєкт», 1998. 16 с.

Державне підприємство – підприємство, основні засоби якого є державною власністю, а керівників призначають або наймають за контрактом державні органи.

Економічна енциклопедія: У 3 т. Т. 1 / Редкол.: ... Мочерний С.В. (відп. ред.) та ін. К.: Вид. центр «Академія», 2000. 864 с.

Державне регулювання у сфері оцінки земель полягає в забезпеченні об'єктивності та законності проведення оцінки земель, контролю у цій сфері, впровадження в практику оціночної діяльності міжнародних норм та правил, створення конкурентного середовища для суб'єктів оціночної діяльності у сфері оцінки земель і серед навчальних закладів, що здійснюють професійну підготовку оцінювачів з експертної грошової оцінки земельних ділянок, а також у забезпеченні суспільних інтересів з питань оцінки земель.

Державне регулювання у сфері оцінки земель здійснюють Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади з питань земельних ресурсів, а також інші органи виконавчої влади відповідно до закону.

Органи виконавчої влади з питань земельних ресурсів узагальнюють дані про результати експертної грошової оцінки та ціну земельних ділянок і не рідше, ніж раз на рік, публікують їх у засобах масової інформації відповідно до закону.

Закон України «Про оцінку земель» від 11 грудня 2003 року № 1378-IV, стаття 25.

Державний земельний кадастр - єдина державна система земельно-кадастрових робіт, яка встановлює процедуру визнання факту виникнення або припинення права власності і права користування земельними ділянками та містить сукупність відомостей і документів про місце розташування та правовий режим цих ділянок, їх оцінку, класифікацію земель, кількісну та якісну характеристику, розподіл серед власників землі та землекористувачів. Державний земельний кадастр є основою для ведення кадастрів інших природних ресурсів.

Призначенням державного земельного кадастру є забезпечення необхідною інформацією органів державної влади та органів місцевого самоврядування, заінтересованих підприємств, установ і організацій, а також громадян з метою регулювання земельних відносин, раціонального використання та охорони земель, визначення розміру плати за землю і цінності земель у складі природних ресурсів, контролю за використанням і охороною земель, економічного та екологічного обґрунтування бізнес-планів та проектів землеустрою.

Державний земельний кадастр включає: кадастрове зонування; кадастрові зйомки; бонітування ґрунтів; економічну оцінку земель; грошову оцінку земельних ділянок; державну реєстрацію земельних ділянок; облік кількості та якості земель.

Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III, ст. ст. 193, 194, 196.

Дефляція: 1) вітрова ерозія ґрунту (видування).

Потіш А.Ф., Медвідь В.Г., Гвоздецький О.Г., Козак З.Я. Екологія: теоретичні основи і практикум: навч. посібник. – Львів: «Новий Світ-2000», 2004. – 321 с.

2) видування, обточування і шліфування гірських порід і ґрунтів мінеральними частинками, які приносить вітер, а також перенесення дрібних продуктів вивітрювання гірських порід (пилюки, піску та ін.). Дефляція найбільш інтенсивно відбувається в пустелях.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник / Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., Вюн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. – Львів: НВФ «Українські технології», 2006. – 252 с.

3) руйнування нещільних гірських порід і ґрунтів мінеральними часточками, що приносяться вітром (видування); супроводжується перенесенням продуктом вивітрювання гірських порід – пилу, піску тощо (розвіювання). Дефляція найінтенсивніше відбувається в пустелях.

Мусієнко М.М., Серебряков В.В., Брайон О.В. Екологія. Охорона природи. Словник-довідник. – К.: «Знання», 2002. – 550 с.

Джерело зрошування – водний об’єкт, який забезпечує забирання необхідного об’єму води належної якості в установлені строки для зрошування сільськогосподарських культур.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Динаміка ландшафту – зміна ландшафту, яка не приводить до зміни його структури.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник / Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В, Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. – Львів: НВФ «Українські технології», 2006. – 252 с.

Дистанційне зондування Землі – процес отримання даних про поверхню Землі методом аерофотозйомки або шляхом спостереження і вимірювань із космосу.

Закон України «Про топографо-геодезичну діяльність». 1999, № 5-6.

Ділянка для ведення товарного сільськогосподарського виробництва – ділянки для ведення товарного сільськогосподарського виробництва на земельних частках (паях), переданих громадянами в натурі, та на інших землях, придбаних чи отриманих у користування відповідно до чинного законодавства.

Наказ Державного комітету статистичним України «Про затвердження форм державної статистичної звітності з земельних ресурсів та Інструкції з заповнення державної статистичної звітності з кількісного обліку земель (форми №№ 6-зем, ба-зем, бб-зем, 2-зем)» від 05.11.1998 року №377, Інструкція, розділ II.

Ділянковий (грунтовий) сортовий контроль - оцінювання відповідності рослин, отриманих від насіння контрольної проби, рослинам, отриманим від насіння стандартного зразка, або офіційному опису сорту.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Добриво – речовина або агент, які створюють при внесенні в ґрунт або водойму умови для прискорення росту і розвитку рослин і мікроорганізмів.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник / Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В, Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. – Львів: НВФ «Українські технології», 2006. – 252 с.

Добриво як джерело забруднення – застосування мінеральних добрив у сільському господарстві, направлене на підвищення вмісту в ґрунті елементів живлення рослин для підвищення врожайності. Однак часто добрива вносять у кількостях, не збалансованих з потребами рослин, тому вони стають потужним джерелом забруднення ґрунту, сільськогосподарської продукції, ґрунтових вод, а також природних водойм, рік, атмосфери, тобто навколишнього середовища.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник / Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В, Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. – Львів: НВФ «Українські технології», 2006. – 252 с.

Довкілля: 1) оточення, у якому функціонує об'єкт (повітря, вода, земля, флора, фауна тощо).

Наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи «Про затвердження Положення про паспортизацію потенційно небезпечних об'єктів» (Положення, п. 1. 8. 7) № 338 від 18.12.2000.

Допустима інтенсивність дощування – 1) інтенсивність дощування, яка не перевищує водопроникність ґрунту, не спричиняє поверхневий стік під час поливу та запобігає іригаційній ерозії.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

2) інтенсивність дощування, яка не перевищує поглинальну здатність ґрунту і не спричинює поверхневого стікання під час поливання.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Доступна ґрунтова волога - ґрунтова волога, що міститься в ґрунті, коли його вологість перевищує вологість в'янення.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять

Дощування – 1) полив з подачею води на поле за допомогою спеціального устаткування у вигляді штучного дощу зі зволоженням ґрунту, приземного шару повітря та рослин.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

2) зрошування земель штучним дощем.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Дощувальна машина – машина, що забирає воду із закритої чи відкритої зрошувальної мережі та подає її на поле у вигляді штучного дощу.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Дощувальна машина фронтальної дії – дощувальна машина, переміщувана по полю під прямим кутом до лінії розподільчого трубопроводу, яка зрошує прямокутну ділянку.

Примітка: Дощувальні машини фронтальної дії виконують поливання позиційно чи під час руху.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Дощувальна машина кругової дії – автоматизована дощувальна машина, що приєднана до гідранта закритої зрошувальної мережі і виконує поливання під час обертання розподільчого трубопроводу навколо гідранта.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Дощувальна установка – пристрій для позиційного поливання дощуванням, установлений на гідранті закритої зрошувальної мережі, який працює від тиску води в мережі.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Дощувальна система – сукупність технологічно пов'язаних між собою технічних засобів, призначених для транспортування води по площі за допомогою краплинних водовипусків.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Е

Евтрофікація – збільшення вмісту біогенних речовин у водоймі, що викликає бурхливе розмноження водорослей, зменшення прозорості води і вмісту розчиненого кисню у глибинних шарах внаслідок розкладу органічної речовини

мертвих рослин і тварин, а також масову загибель донних організмів.

Закон України»Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, №46, ст.780.

Екологізація: 1) процес неухильного і послідовного впровадження систем технологічних, управлінських, юридичних та інших рішень, організації виробництва, що дадуть змогу підвищувати ефективність використання природних ресурсів і умов нарівні з поліпшенням або хоча б збереженням якості довкілля.

Економічна енциклопедія. – Відповідальний редактор Мочерний С. В. – Видавничий центр «Академія» - Київ, Академія народного господарства – Тернопіль, 2000 р., т. 1, 863 с, Мунтіян В.І. Економічна безпека України. – Комп'ютерно-видавничий, інформаційний центр. – Київ, 1999 р.,- 462 с.

2) зменшення інтегрального екодеструктивного впливу процесів виробництва та споживання одиниці продукції. Рівень екологізації може бути визначений за такими показниками: економічні, енергетичні, земельні, порівняння, наявність чи відсутність екологічно «гарячих» місць.

Потіш А.Ф., Медвідь В.Г., Гвоздецький О.Г., Козак З.Я. Екологія: теоретичні основи і практикум. Навчал. Посібн. – Львів: «Новий Світ-2000», 2004.- 321с.

Екологізація агропромислового комплексу – екологізація сільськогосподарського виробництва (боротьба з ерозією ґрунтів, застосування органічних добрив, агролісомеліорація, культурно-

технічна меліорація, вапнування кислих ґрунтів, мінімізація техногенного впливу на ґрунти, ґрунтозахисні технології, біологічні методи захисту рослин та інші «м'які» методи поліпшення якості ґрунтів); прискорення розвитку промислово-побутової сфери агропромислового комплексу (інфраструктура і переробні галузі промисловості) і т. д.

Потіш А.Ф., Медвідь В.Г., Гвоздецький О.Г., Козак З.Я. Екологія: теоретичні основи і практикум. Навчал. Посібн. – Львів: «Новий Світ-2000», 2004.- 321с.

Екологізація виробництва - постійне відтворення наукових ідей, інформаційних матеріалів, технічних засобів та технологічних рішень, що сприяють розвитку екологічно обумовлених виробничих систем.

Потіш А.Ф., Медвідь В.Г., Гвоздецький О.Г., Козак З.Я. Екологія: теоретичні основи і практикум. Навчал. Посібн. – Львів: «Новий Світ-2000», 2004.- 321с.

Екологізація людей і відтворення мотивів екологізації – постійне відтворення екологічно орієнтованих знань, навичок і переконань, постійний процес створення організаційних, соціальних та економічних умов, які формують прагнення людей ставити цілі екологізації і досягати їх.

Потіш А.Ф., Медвідь В.Г., Гвоздецький О.Г., Козак З.Я. Екологія: теоретичні основи і практикум. Навчал. Посібн. – Львів: «Новий Світ-2000», 2004.- 321с.

Екологічна безпека: 1) стан навколишнього середовища у межах світового господарства, у країні загалом та в окремих

регіонах і на підприємствах, що не загрожує здоров'ю населення у процесі праці та життєдіяльності. Обернена до екологічної безпеки – екологічна небезпека. Україна самостійно встановлює порядок організації охорони природи та порядок використання природних ресурсів. Україна має свою національну комісію радіаційного захисту населення. Україна має право заборонити будівництво та припинити функціонування будь-яких підприємств, установ, організації та інших об'єктів, які спричиняють загрозу екологічній безпеці. Україна дбає про екологічну безпеку громадян, про генофонд народу, його молодого покоління. Україна має право на відшкодування збитків, заподіяних екології України діями союзних органів.

Декларація «Про державний суверенітет України», прийнята Верховною Радою України від 16 липня 1990 року №55-XII. С. Мочерний. Економічна енциклопедія. Том 1, Видавничий центр «Академія», Київ, 2000 р., Академія народного господарства, Тернопіль, 2000 р., с. 374.

2) сукупність дій, станів і процесів, які прямо чи опосередковано не призводять до життєво важливої шкоди (чи загроз такої шкоди) природному середовищу, окремим людям і людству; комплекс станів, явищ і дій, який забезпечує екологічний баланс на Землі і у будь-яких її регіонах на рівні, до якого фізично, соціально-економічно, технологічно і політично готове (може без серйозних збитків адаптуватися) людство.

Потіш А.Ф., Медвідь В.Г., Гвоздецький О.Г., Козак З.Я. Екологія: теоретичні основи і практикум. Навчал. Посібн. – Львів: «Новий Світ-2000», 2004.- 321с.

Екологічна вимога до використання земельної ділянки – встановлення законодавчим або іншим документом вимог, яка спрямована на збереження якості земель та дотримання вимог екологічної безпеки.

Концепція системи стандартизації та нормування у сфері сталого землекористування. За ред. доктора с.-г. наук, професора С.А. Балюка. – Харків: КП № 13, 20004. - 26 с.

Екологічний стан масиву поверхневих вод – інтегрований показник якості масиву поверхневих вод, що визначається за біологічними, гідроморфологічними, хімічними та фізико-хімічними показниками.

Закон України»Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, №46, ст.780.

Екологічна катастрофа – стихійне лихо, крупна виробнича або транспортна аварія (катастрофа), які призвели до надзвичайно негативних змін в середовищі залюднення і, як правило, до масового ураження флори, фауни, ґрунту, повітряного середовища і в цілому природі.

Потіш А.Ф., Медвідь В.Г., Гвоздецький О.Г., Козак З.Я. Екологія: теоретичні основи і практикум. Навчал. Посібн. – Львів: «Новий Світ-2000», 2004.- 321с.

Екологічна криза – а) напружений стан взаємовідносин (взаємозв'язків) між людьми і природою, що характеризується невідповідністю розвитку продуктивних сил і виробничих

відносин у людському суспільстві ресурсно-екологічним можливостям біосфери;

б) у більш широкому розумінні – фази розвитку біосфери, у яких відбувається якісне оновлення живої речовини (вимирають одні види і виникають інші).

Потіш А.Ф., Медвідь В.Г., Гвоздецький О.Г., Козак З.Я. Екологія: теоретичні основи і практикум. Навчал. Посібн. – Львів: «Новий Світ-2000», 2004.- 321с.

Екологічна мережа:1) включає ділянки природних ландшафтів, що підлягають особливій охороні, і території та об'єкти природно-заповідного фонду, курортні і лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні території та об'єкти інших типів, що визначаються законодавством України і є частиною структурних територіальних елементів екологічної мережі – природних регіонів, природних коридорів, буферних зон.

Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000 – 2015 роки» (Терміни і визначення) від 21 вересня 2000 року № 1989-III.

2) утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біорізноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного та рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного, а також інших територій, які мають особливу

цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні.

Закон України «Про екологічну мережу України» від 24 червня 2004 року № 1864-IV, стаття 3.

Економічна оцінка земель – оцінка землі як природного ресурсу і засобу виробництва у сільському та лісовому господарствах і як просторового базису в суспільному виробництві за показниками, що характеризують продуктивність земель, ефективність їх використання та доходність з одиниці площі.

Закон України «Про оцінку земель», 2004, № 15.

Екологічні умови – сукупність екологічних факторів певного середовища.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Екологічний ризик – ймовірність очікуваних або несподіваних, поступових і катастрофічних антропогенних змін існуючих природних об'єктів, факторів, умов.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Екологічна витрата - мінімальна розрахункова витрата води, що скидається з водосховища (ставка) до річки відповідно до встановлених для цих водосховищ (ставків) режимів роботи з урахуванням прогнозу водності та екологічних вимог.

Закон України»Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, №46, ст.780.

Експертна грошова оцінка земельних ділянок – результат визначення вартості земельної ділянки та пов’язаних з нею прав оцінювачем (експертом з питань оцінки земельної ділянки) із застосуванням сукупності підходів, методів та оціночних процедур, що забезпечують збір та аналіз даних, проведення розрахунків і оформлення результатів у вигляді звіту.

Закон України «Про оцінку земель», 2004, № 15.

Експлуатаційна зрошувальна норма - сукупність фактичних поливних норм, використаних для зрошення конкретної культури за весь поливний сезон

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Експлуатаційне планування поверхні ґрунту - періодичне ретельне планування поверхні ґрунту, переважно на рисових сівозмінах, для забезпечення рівномірного розподілу зрошувальної води.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Елементи живлення рослин - хімічні елементи у вигляді добрив і мікродобрив, які одержує рослина разом з ґрунтовою вологою для побудови своїх тканин та органів.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Елемент технології – агротехнічний захід, що застосовується у технології вирощування сідьськогосподарської культури.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон:Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Ерозія іригаційна - тип водної ерозії, за якою руйнування ґрунту відбувається водою під час зрошення.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон:Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Ерозія антропогенна –або ерозія прискорена; виявляється в результаті нераціональної господарської діяльності людини (значна питома вага посівів, монокультура, неправильний обробіток ґрунту, надмірне внесення агрохімікатів, відсутність захисних лісосмуг тощо). Процеси Е.а. пртікають інтенствніше ніж процеси ґрунтоутворення, що призводить до значного зниження рівня родючості ґрунту і продуктивності сільськогосподарського виробництва.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон:Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Є

Ємкість ландшафту – здатність ландшафту забезпечувати нормальну життєдіяльність конкретної кількості організмів без небажаних наслідків.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник / Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. – Львів: НВФ «Українські технології», 2006.-252с.

Ж

Живлення – поглинання речовин, необхідних рослині для забезпечення нормального росту й розвитку; складова частина обміну речовин.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Живлення вуглицеве – фізіологічний процес асиміляції рослинами вуглецю з атмосфери у вигляді вуглекислого газу.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

З

Забір води - вилучення води з водного об'єкта для використання за допомогою технічних пристроїв або без них.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

Заболочування – процеси розвитку характерних для боліт рослинного покриву та змін складу і властивостей ґрунту, спричинені умовами тривалого стояння рівня ґрунтових вод біля поверхні землі.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Забруднення вод – 1) надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

2) надходження у воду нечистот, промислових відходів або інших шкідливих речовин.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Забруднююча речовина - речовина, яка привноситься у водний об'єкт в результаті господарської діяльності людини.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

Забруднення ґрунту – накопичення у ґрунті речовини, яка негативно впливає на його родючість та інші корисні властивості.

Концепція системи стандартизації та нормування у сфері сталого землекористування. За ред. доктора с.-г. наук, професора С.А. Балюка. – Харків: КП № 13, 20004. - 26 с.

Загальне водокористування – доступне і безоплатне, без будь-яких дозволів, користування водними об'єктами.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Запас продуктивної вологи - вологозапаси розрахункового шару ґрунту в діапазоні від найменшої вологоємності до вологості в'янення, які можуть бути використані рослинами в період вегетації.

ДСТУ 7736:2015 Зрошувальне землеробство. Терміни та визначення понять.

Засолення ґрунту – 1) накопичення в ґрунті водорозчинних солей.

ДСТУ ISO 11074-1:2004. Якість ґрунту. Словник термінів. Частина 1. Забруднення та охорона.

2) підвищення вмісту мінеральних солей у верхньому шарі ґрунту внаслідок випаровування близьких до поверхні землі мінералізованих ґрунтових вод.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Закрита меліоративна мережа – меліоративна мережа, що складається з трубпроводів або дренажних систем та підземних колекторів.

Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання меліорованих земель та меліоративних систем», внесено в Верховну Раду 04.05.2016 року.

Замкнений водний об'єкт - природна або штучно створена водойма, не зв'язана з іншими водними об'єктами (крім водоносних горизонтів).

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

Заплава- частина дна річкової долини, яку періодично заливає вода під час водопілля або паводку.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Заплавні землі - прибережна територія, що може бути затоплена чи підтоплена під час повені (паводка).

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

Затоплення – заливання поверхні землі водою під час водопілля, паводку чи зливи.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Засмічення вод - привнесення у водні об'єкти сторонніх предметів і матеріалів, що шкідливо впливають на стан вод.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

Земельна ділянка - 1) це ділянка землі, на якій розповсюджуються гомогенні права власності і яка являє собою єдину власність, має фіксовані межі та характеризується певним місцем розташування, природними властивостями, фізичними параметрами, правовим і господарським станом та ін. характеристиками, які є її суттєвими складовими.

Ступень М.Г., Гулько Р.Й., Микула О.Я., Шнік Н.Р. Кадастр населених пунктів: підручник.2-ге вид., стереот.-Львів: «Новий світ-2000», 2005. 392 с.

2) частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами. Право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (грунтовий) шар, а також на водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження, які на ній знаходяться. Право власності на земельну ділянку розповсюджується на простір, що знаходиться над та під поверхнею ділянки, на висоту і на глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд.

Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року №2768-III, стаття 79.

3) це частина поверхні землі, що має фіксовані межі, площу, визначене місце розташування, правовий статус (цільове призначення, дозволене використання), а також інші характеристики, відображені в документах і матеріалах державного земельного кадастру. Земельна ділянка є, як правило, єдиним і неподільним об'єктом власності, користування або оренди.

Третяк А.М. Економіка землекористування та землевпорядкування. К.:ТОВ ЦЗРУ, 2004. 542 с.

4) ділянка землі, на яку розповсюджуються права власності і яка являє собою єдину власність, має фіксовані межі та характеризується певним місцем розташування, природними властивостями, фізичними параметрами, правовим і господарським станом та іншими характеристиками, які є суттєвими складовими.

Новаковський Л.Я., Третяк А.М. Словник термінів і визначень в сфері земельних відносин та земельного кадастру. Київ: ПВКП «Укртиппроєкт», 1998. 16 с.

5) частина земної поверхні, що має фіксовані межі, характеризується певним місцерозташуванням, природними властивостями, фізичними параметрами, правовим і господарським станом та іншими характеристиками.

Словник термінів // Приватизація земель несільськогосподарського призначення підприємствами України, 1999. Вид. 5. С. 85-88.

б) частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, визначеними щодо неї правами. Під час проведення оцінки земельна ділянка розглядається як частина земної поверхні і (або) простір над та під нею висотою і глибиною, що необхідні для здійснення земельних поліпшень.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного стандарту №2 «Оцінка нерухомого майна»» від 28 жовтня 2004 року №1442, Національний стандарт №2, Загальна частина, п.2.

7) частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами.

Закон України «Про оцінку земель» від 11 грудня 2003 року №1378-IV, стаття 1.

Земельний фонд – 1) землі в межах України незалежно від форм власності, правового режиму, цільового призначення, господарського використання.

Економічна енциклопедія: У 3 т. Т.1/Редкол.:...Мочерний С.В. (відп.ред.) та ін.-К.: Вид центр «Академія», 2000. 864 с.

2) сукупність всіх земель у межах відповідних рад та країни в цілому.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник/Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я.- Львів: НВФ «Українські технології», 2006.-252с.

Земельні відносини – 1) суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею.

Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року №2768-III, стаття 2, п.1.

2) взаємовідносини щодо володіння, користування та розпорядження землями, управління земельними ресурсами, що перебувають у державній, приватній та комунальній власності, організації користування, обліку та охорони земель, що забезпечує їх поліпшення та впорядкування, формування ринку землі, іпотеки тощо.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник/Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. Львів: НВФ «Українські технології», 2006. 252 с.

4) суспільні та особисті відносини між фізичними або юридичними особами з приводу землі як особливого об'єкта власності і засобу господарювання та здійснення інших видів суспільної діяльності. Земельні відносини регулюються однаково на всій території України.

Новаковський Л.Я., Третьак А.М. Словник термінів і визначень в сфері земельних відносин та земельного кадастру. Київ: ПВКП «Укртиппроект», 1998. 16 с.

Земельні ділянки - сільськогосподарські угіддя (рілля, сіножаті, пасовища, багаторічні насадження) або/та землі водного фонду, які використовуються рибницькими, рибальським та риболовецькими господарствами для розведення, вирощування та вилову риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах).

Наказ Державної податкової адміністрації України «Про заходи щодо забезпечення виконання Закону України «Про фіксований

сільськогосподарський податок»» від 27 квітня 1999 року №230, Порядок, п.2.

Земельні ділянки особистих селянських господарств – земельні ділянки, набуті на умовах оренди громадянами України для ведення особистого селянського господарства.

Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року №2768-III, стаття 33.

Земельні ділянки сільськогосподарських підприємств – землі сільськогосподарського призначення, які можуть належати на праві власності сільськогосподарським підприємствам, установам та організаціям, крім державних і комунальних.

Право власності на землю цих підприємств може набуватися шляхом внесення до статутного фонду земельних ділянок їх засновників та придбання земельних ділянок за договорами купівлі-продажу, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами.

Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року №2768-III, стаття 28.

Земельні поліпшення – зміна якісних характеристик земельної ділянки внаслідок розташування в її межах будинків, будівель, споруд, об'єктів інженерної інфраструктури, меліоративних систем, багаторічних насаджень, лісової та іншої рослинності, а також внаслідок господарської діяльності або проведення певного виду робіт (зміна рельєфу, поліпшення ґрунтів тощо)

Закон України «Про оцінку земель», 2004, № 15.

Земельні правовідносини – 1) земельні відносини, що виникають, здійснюються та припиняються на підставі норм земельного права.

Новаковський Л.Я., Третяк А.М. Словник термінів і визначень в сфері земельних відносин та земельного кадастру.-Київ: ПВКП «Укртиппроєкт», 1998.-16 с.

2) юридична форма певного кола економічних відносин у сфері використання землі.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник/Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я.- Львів: НВФ «Українські технології», 2006.-252 с.

Земельні ресурси – 1) землі, що використовуються або можуть бути використані в галузях народного господарства.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник/Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я.- Львів: НВФ «Українські технології», 2006.-252 с.

2) особливе природне утворення, яке характеризується ознаками просторового та інтегрованого ресурсу: протяжністю, рельєфом, надрами, водами, ґрунтовим покривом, рослинністю, є операційним базисом господарської діяльності та розселення, універсальним засобом виробництва, матеріальною (фізичною) основою біосфери; вид природного ресурсу, земельна ділянка з фунтами та іншими природними компонентами ландшафту, що органічно поєднані і функціонують разом з нею, є об'єктом власності та господарської діяльності, використання якого

здійснюється на основі законодавства України.

Стратегічне управління / За ред. В.В. Горлачука.-Миколаїв: ПП «Шамрай», 2003. - 440 с.

3) це природні ресурси, частина сукупності природного середовища, прилеглої до земної поверхні.

Третяк А.М. Економіка землекористування та землевпорядкування.- К.:ТОВ ЦЗРУ, 2004.-542с.)

4) сукупний природний ресурс поверхні суші як просторового базису розселення і господарської діяльності, основний засіб виробництва в сільському та лісовому господарстві.

Закон України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 року №962-IV, стаття 1.

Землевласник – власник або довічний розпорядник земельної ділянки, наданої або закріпленої у встановленому порядку.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник/Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. Львів: НВФ «Українські технології», 2006. 252с.

Землеволодіння – 1) порядок, умови та форма використання земель, переданих у приватну власність.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник/Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. Львів: НВФ «Українські технології», 2006. 252 с.

2) фактичне володіння землею на певних юридичних засадах, що зумовлюють відповідні права та обов'язки землевласників.

Економічна енциклопедія: У 3 т. Т.1/Редкол.:...Мочерний С.В. (відп.ред.) та ін.-К.: Вид центр «Академія», 2000. 864с.

3) форма здійснення прав на землю.

Новаковський Л.Я., Третьяк А.М. Словник термінів і визначень в сфері земельних відносин та земельного кадастру. Київ: ПВКП «Укртиппроєкт», 1998. 16 с.

Землевпорядний проект (проект землеустрою) – 1) сукупність документів (розрахунків, креслень тощо) зі створення нових форм устрою (улаштування) землі, їх економічного, технічного, екологічного та правового обґрунтування, які забезпечують організацію раціонального використання землі в сфері народного господарства в цілому і насамперед окремих землеволодінь і землекористувань, особливо сільськогосподарських.

Третьяк А.М. Землевпорядне проектування: Теоретичні основи і територіальний землеустрій. К.: Вища освіта.2006. 528 с.

2) сукупність нормативно-правових, економічних, технічних документів щодо обґрунтування заходів з використання та охорони земель, які передбачається здійснити протягом 5-10 і більше років.

Третьяк А.М. Землевпорядне проектування: Теоретичні основи і територіальний землеустрій.К.: Вища освіта.2006. 528с.

3) сукупність документів (розрахунків, креслень тощо) щодо створення нових форм упорядкування землі, їх юридичного, соціально-економічного, екологічного та технічного обґрунтування, які забезпечують організацію раціонального використання та охорони земель у всіх галузях народного господарства і насамперед у сільському господарстві, включає текстові і планово-картографічні матеріали.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник/Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. Львів: НВФ «Українські технології», 2006. 252 с.

Землекористування – 1) система господарського та іншого використання землі. Метою землекористування є отримання найвищої користі, найвищого ефекту від землі за дотримання вимог її збереження й поліпшення.

Економічна енциклопедія: У 3 т. Т.1/Редкол.:...Мочерний С.В. (відп.ред.) та ін. К.: Вид центр «Академія», 2000. 864 с.

2) порядок, умови та форми використання земель.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник/Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. Львів: НВФ «Українські технології», 2006. 252 с.

3) вид використання землі з врахуванням рослинного покриву її поверхні.

Новаковський Л.Я., Третьак А.М. Словник термінів і визначень в сфері земельних відносин та земельного кадастру. Київ: ПВКП «Укртиппроект», 1998. 16 с.

Землекористувач – підприємство, установа, організація, громадянин, яким у встановленому порядку надано в користування земельну ділянку.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник/Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. Львів: НВФ «Українські технології», 2006. 252с.

Землеробство - галузь аграрного виробництва, що займається обробітком ґрунту і вирощуванням сільськогосподарських культур.

ДСТУ 4691:2006 Землеробство. Терміни та визначення понять.

Землеустрій – 1) сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональної організації території адміністративно-територіальних утворень, суб'єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил.

Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року №2768-III, стаття 181.

2) сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональну організацію території адміністративно-територіальних утворень, суб'єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил.

Закон України «Про землеустрій» від 22 травня 2003 року №858-IV, стаття 1.

Землі водного фонду – до земель водного фонду належать землі, зайняті: а) морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами, болотами, а також островами, не зайнятими лісами; б) прибережними захисними смугами вздовж морів, річок та навколо водойм, крім земель, зайнятих лісами; в) гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами, а також землі, виділені під смуги відведення для них; г) береговими смугами водних шляхів.

Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року №2768-III, стаття 58.

Землі іншого природоохоронного призначення – належать земельні ділянки, в межах яких є природні об'єкти, що мають особливу наукову цінність.

Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року №2768-III, стаття 46.

Землі сільськогосподарського призначення – 1) землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для цих цілей. До них належать: сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги); несільськогосподарські угіддя (господарські шляхи і прогони, полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження, крім тих, що відведені до земель лісового фонду, землі під господарськими будівлями і дворами, землі тимчасової консервації тощо).

Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року №2768-III, стаття 22.

2) землі, надані для потреб сільського господарства або призначені для цих цілей.

Закон України «Про плату за землю» від 3 липня 1992 року №2535-XII, стаття 1.

Землі фермерського господарства – можуть складатися з: земельної ділянки, що належить на праві власності фермерському господарству як юридичній особі; земельних ділянок, що належать громадянам-членам фермерського господарства на праві приватної власності; земельної ділянки, що використовується фермерським господарством на умовах оренди.

Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року №2768-III, стаття 31.

Злива - короткочасний дощ високої інтенсивності з краплями великого розміру, який може спричинити водну ерозію ґрунту..

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Зона санітарної охорони - територія і акваторія, де запроваджується особливий санітарно-епідеміологічний режим з метою запобігання погіршення якості води джерел централізованого господарсько-питного водопостачання, а також з метою забезпечення охорони водопровідних споруд.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

Зрошувальна вода - 1) вода, призначена для поливання сільськогосподарських культур, яка за рівнем мінералізації та складом розчинних у ній речовин відповідає встановленим вимогам.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

2) вода, за складом і властивостями придатна для цілей зрошення.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

3) вода, яка за якістю придатна для зрошування сільськогосподарських культур.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Зрошувальна мережа – 1) гідромеліоративна мережа для подання води від джерела води до поливної ділянки.

ДБН 33-5.5-01-97 Організація та ведення еколого – меліоративного моніторингу. Частина 1 – Зрошувані землі.

2) постійні й тимчасові канали, трубопроводи зрошувальних систем, по яких подається вода з джерела зрошення на зрошувані землі.

ДБН В.2.4-1-99 Меліоративні системи і споруди.

Зрошувана зернова сівозміна - зрошувана сівозміна, в якій переважають зернові культури з чергуванням із кормовими та іншими культурами.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Зрошувана кормова сівозміна - зрошувана сівозміна для вирощування грубих і зелених кормів.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Зрошувальна норма – 1) сумарний об'єм води, який подають на одлиницю площі поливної ділянки за усі поливи одного зрошувального періоду.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

2) кількість води, що подається під час поливання на 1 га посівів протягом вегетаційного періоду.

ДБН В.2.4-1-99 Меліоративні системи і споруди.

3) об'єм води, запланований або використаний для зрошення одиниці площі за весь поливний сезон.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Зрошуваний період – 1) проміжок часу, протягом якого здійснюються поливи.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

2) частина вегетаційного періоду від початку першого до закінчення останнього поливання на поливній ділянці у межах календарного року.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Зрошувана польова сівозміна - зрошувана сівозміна для вирощування зерна, овочів, баштанних та кормових культур

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Зрошувальна система – 1) земельна територія з розміщеними на ній гідротехнічними спорудами, що забезпечують зрошення цієї території.

ДБН В.2.4-1-99 Меліоративні системи і споруди.

2) гідромеліоративна система для зрошення земель.

ДБН 33-5.5-01-97 Організація та ведення еколого-меліоративного моніторингу.

Зрошення (іригація) - система правил організації і проведення поливів в умовах недостатнього та нестійкого природного зволоження на основі прогнозування сумарного водоспоживання у відповідності з спеціалізацією аграрного виробництва, його ресурсного забезпечення й екологічних обмежень

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Зрошення земель - підведення води на поля для штучного зволоження ґрунту з метою поліпшення живильного і теплового режиму рослин, мікроклімату ґрунту і приземного шару повітря; вид меліорації.

ДБН В.2.4-1-99 Меліоративні системи і споруди.

Зрошуване землеробство (поливне землеробство) - землеробство, у регіонах з недостатнім і нестійким природним зволоженням, у технологічний процес якого входить зрошення.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Зрошуване культурне пасовище - штучно створене, посівом суміші злакових і зернобобових багаторічних культур, пасовище на поливних землях, яке протягом багатьох років використовують заїнками для випасання худоби та/або скошування на сіно

Примітка. Сумішка злакових і зернобобових багаторічних трав є беззмінною культурою, яку вирощують поза сівозміною

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Зрошувана сівозміна - сівозміна у системі зрошуваного землеробства, де переважають вологолюбні культури.

ДСТУ 7736:2015 Зрошувальне землеробство. Терміни та визначення понять.

(Зрошувана) овочева сівозміна - зрошувана сівозміна, в якій переважають овочі з чергуванням їх з зерновими та кормовими культурами.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

(Зрошувана) баштанна сівозміна - зрошувана сівозміна, в якій переважають баштанні культури з різним ступенем використання багаторічних трав.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

I

Інвентаризація земель – 1) облік і перевірка в натурі (на місцевості) наявності і господарського стану використання земель.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник/Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я.- Львів: НВФ «Українські технології», 2006.-252с.

2) облік і перевірка в натурі (на місцевості) наявності і господарського стану використання земель.

Ступень М.Г., Гулько Р.Й., Микула О.Я., Шнік Н.Р. Кадастр населених пунктів: Підручник.2-ге вид., стереот.-Львів: «Новий Світ-2000», 2005.-392 с.

Інвентаризація земель при здійсненні землеустрою – проводиться з метою встановлення місця розташування об'єктів землеустрою, їх меж, розмірів, правового статусу, виявлення земель, що не використовуються, використовуються нерационально або не за цільовим призначенням, виявлення і консервації деградованих сільськогосподарських угідь і забруднених земель, встановлення кількісних та якісних характеристик земель, необхідних для ведення державного земельного кадастру, здійснення державного контролю за використанням та охороною земель і прийняття на їх основі відповідних рішень органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Закон України про «Про землеустрій» від 22 травня 2003 року №858-IV, стаття 35.

Інженерна інфраструктура меліоративної системи – комплекс гідротехнічних, водогосподарських та інших об'єктів меліоративних мереж (водоймищ, каналів, насосних станцій, гребель, дамб, колекторів, трубопроводів, водозаборів, пристроїв, регулюючих та інших споруд), під час взаємодії яких здійснюється управління водни, тепловим, повітряним і поживним режимом ґрунтів на меліорованих землях.

Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання меліорованих земель та меліоративних систем», внесено в Верховну Раду 04.05.2016 року.

Інтенсивність дощування - висота шару води, що виливає дощувальна машина за одиницю часу.

Примітка. Інтенсивність дощування найчастіше виражають у міліметрах за хвилину

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Іригаційна ерозія ґрунту - руйнування (змивання або ущільнення) верхнього шару ґрунту внаслідок поливання.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Індекс продуктивності/урожаю - важливий показник продуктивності; визначається відношенням сухої речовини виповнених зерен до сухої речовини загальної маси рослини (зерно+солома). І.п. зернових культур становить в середньому

0,36; досить високими показниками відзначається ячмень, низькими – зернове сорго.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

К

Канал магістральний – канал, який падає воду від джерела зрошення до іригаційної (зрошувальної) системи.

Воронюк З.С., Криницька Л.А. Словник-довідник з рисівництва. Херсон: Олді-Плюс, 2009. 830 с.

Кадастр природних ресурсів – 1) система обліку кількості, якості та інших характеристик природних ресурсів, обсягу, характеру та режиму їх використання.

Новаковський Л.Я., Третьяк А.М. Словник термінів і визначень в сфері земельних відносин та земельного кадастру.-Київ: ПВКП «Укртиппроект», 1998.-16с.

2) сукупність даних про правовий, природний, господарський стан та порівняльну оцінку земель, лісів, вод і надр з метою організації їхнього раціонального використання й охорони.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник/Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я.- Львів: НВФ «Українські технології», 2006.-252с.

Канал – штучний водотік у руслі правильної геометричної форми з безнапірним рухом води.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Капілярна волога - ґрунтова волога, що утримується в порах ґрунту силами поверхневого натягу і може бути витрачена на сумарне водоспоживання.

ДСТУ 7736:2015 Зрошувальне землеробство. Терміни та визначення понять

Капітальне промивання ґрунту – одноразове промивання ґрунту з його розсоленням на розрахункову глибину.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Категорія насіння і садивного матеріалу - насіння і садивний матеріал, отримані на певному етапі відтворення сорту.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Категорії насіння і садивного матеріалу:

добазове насіння - насіння первинних ланок насінництва, що використовують для подальшого його розмноження і отримання базового насіння;

базове насіння - генерації насіння, отримані від послідовного розмноження добазового насіння.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Категорія земель – частина земельного фонду країни, виділена за основним цільовим призначенням і має визначений правовий режим використання й охорони земель.

Землеустроительное проектирование / С.Н. Волков, В.П. Троицкий, Н.Г. Конокотин и др.; Под ред. С.Н. Волкова. –М.: Колос, 1998.-632 с.

Категорія якості земельної ділянки – узагальнена характеристика земельної ділянки з визначеними категоріями якості ґрунтів, охопленої її межами.

ДСТУ 4362:2004 Якість ґрунту. Показники родючості ґрунтів.

Класифікація ґрунтів – система розподілу ґрунтів за походженням та властивостями.

ДСТУ 3866-99 Ґрунти. Класифікація ґрунтів за ступенем вторинної солонцюватості.

Коефіцієнт водоспоживання, транспіраційний коефіцієнт - маса води, витраченої рослинами на створення одиниці маси органічної речовини.

Примітка. Поняття «коефіцієнт водоспоживання» використовують, коли через природну посушливість регіону та дефіцит водних ресурсів водний фактор стає однією з визначальних умов вибору спеціалізації господарства та оцінки ефективності зрошувального землеробства

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Коефіцієнт ефективності зрошення (окупність зрошувальної води) - кількість зрошувальної води, що припадає на одиницю приросту врожайності від зрошення.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Коефіцієнт фільтрації - швидкість руху води у ґрунтового середовищі за умови, коли градієнт напору дорівнює одиниці.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Коефіцієнт корисної дії зрошувальної мережі – відношення об'єму води, яку подано на зрошування, до об'єму води, відібраної із джерела зрошування.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Колектор – підземний трубопровід або відкритий канал призначений для приймання води з осушувальної мережі і відведення її у водоприймач.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Комплексне використання водних ресурсів – узгоджене спільне користування водними ресурсами галузей - водокористувачів і розподіляння цих ресурсів між галузями - водоспоживачами.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Комплектування графіка гідромодуля - вирівнювання графіка гідромодуля зміщенням строків і тривалості поливу окремих культур без змін поливних норм, яке застосовують для більш рівномірного подавання води на ділянку зрошуваної сівозміни.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Контурно-меліоративна система землеробства - система землеробства з високою часткою багаторічних трав, смуговим розміщенням культур уздовж горизонталей рельєфу і

застосуванням гідротехнічних заходів регулювання поверхневого стоку, яку використовують на схилових землях агроландшафтів.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Примітка. Через високу строкатість ґрунтового покриву та особливості землеустрою в контурно-меліоративній системі землеробства часто застосовують мозаїчну структуру сівозмін

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Кондиційне насіння - насіння, сортові та посівні якості якого відповідають вимогам, встановленим законодавством у сфері насінництва та розсадництва.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Колективне сільськогосподарське підприємство – 1) є добровільним об'єднанням громадян у самостійне підприємство для спільного виробництва сільськогосподарської продукції та товарів і діє на засадах підприємництва та самоврядування.

Закон України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» від 14 лютого 1992 року №2114-ХІІ, стаття 1.

2) добровільні об'єднання громадян як самостійні підприємства для спільного виробництва сільськогосподарської продукції та товарів і діють на засадах підприємництва та самоврядування. До числа цих підприємств включають селянські спілки, агрофірми, колективні асоціації та інші колективні асоціації та інші колективні сільськогосподарські підприємства-лише за наявності статутів.

Наказ Державного комітету статистики України «Про затвердження форм державної статистичної звітності з земельних ресурсів та інструкції з заповнення державної статистичної звітності з кількісного обліку земель» від 5 листопада 1998 року №377, інструкція, розд.2.

Кореневий шар ґрунту – верхній шар ґрунту, у якому міститься основна частина кореневої системи рослин.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Короткоротаційна сівозміна- зрошувана сівозміна у системі інтенсивного землеробства, у якій для поглиблення спеціалізації господарства і максимального використання ріллі та сонячної енергії протягом усього вегетаційного сезону вирощують культури з довгим вегетаційним періодом та проміжні культури.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Краплинне зрошення - внутрішньогрунтове зрошення, при якому рослини забезпечуються водою і добривами за допомогою точкових мікродовивпусків-крапельниць.

ДБН В.2.4-1-99 Меліоративні системи і споруди.

Критична фаза (розвитку рослин) - період росту й розвитку рослин, протягом якого недостатнє водоспоживання призводить до суттєвих втрат урожаю.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Кротування ґрунту - нарізування горизонтальних дренажних труб для підвищення водопроникності та вологоємності середніх або важких ґрунтів.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Л

Лабораторний сортовий контроль - встановлення належності вегетативних та генеративних органів рослин до відповідного сорту.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Ланка сівозміни – частина сівозміни із двох-трьох культур або чистого пару і однієї-трьох культур.

ДСТУ 4691:2006. Загальне землеробство. Терміни і визначення. Держсировивстандарт України., К., 2008.

Ліміт використання води - граничний обсяг використання води, який встановлюється дозволом на спеціальне водокористування.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

Ліміт забору води – 1) граничний обсяг забору води з водних об'єктів, який встановлюється в дозволі на спеціальне водокористування.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

2) граничний обсяг водозабору, встановлений дозволом на спеціальне водокористування.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Ліміт водоспоживання – технологічно обґрунтовані з дотриманням санітарних та інших передбачених законодавством вимог, установлені граничні норми подавання води водоспоживачам.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Ліміт скиду забруднюючих речовин - граничний обсяг скиду забруднюючих речовин у поверхневі водні об'єкти, який встановлюється в дозволі на спеціальне водокористування.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

Лімітувальний чинник – будь-які умови, що обмежують ґрунтові функції (або) використання ґрунту.

ДСТУ ISO 11074-1:2004. Якість ґрунту. Словник термінів. Частина 1. Забруднення та охорона.

Локальне зрошення - зрошення обмеженого об'єму ґрунту поблизу рослини.

ДБН В.2.4-1-99 Меліоративні системи і споруди.

Лущення ґрунту - поверхневий обробіток ґрунту після збирання врожаю для зменшення втрат води на випаровування.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

М

Магістральний канал – основний канал гідромеліоративної системи, від якого відгалужено (на зрошувальній системі) чи до якого приєднано (на осушувальній системі) канали меншого порядку.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Масив земель сільськогосподарського призначення - сукупність земель та земельних ділянок сільськогосподарського призначення, що складаються з сільськогосподарських та необхідних для їх обслуговування несільськогосподарських угідь (земель під польовими дорогами, меліоративними системами, господарськими шляхами, прогонами, лінійними об'єктами, об'єктами інженерної інфраструктури, а також ярами, заболоченими землями, іншими угіддями, що розташовані всередині земельного масиву), мають спільні межі та обмежені природними та/або штучними елементами рельєфу (автомобільними дорогами загального користування, пожежними лісовими смугами та іншими захисними насадженнями, водними об'єктами тощо).

Закон України «Про землеустрій» від 22 травня 2003 року № 858-IV, стаття 36.

Меліорація – галузь народного господарства, яка охоплює питання поліпшення природних умов земель, що використовуються.

ДБН 33-5.5-01-97 Організація та ведення еколого – меліоративного моніторингу. Частина 1 – Зрошувані землі.

Меліоровані землі – 1) землі, недостатня природна родючість яких поліпшується за допомогою сільськогосподарських меліорацій.

ДБН В.2.4-1-99 Меліоративні системи і споруди.

2) землі, меліоративного фонду, на яких здійснюється меліорація.

ДБН 33-5.5-01-97 Організація та ведення еколого – меліоративного моніторингу. Частина 1 – Зрошувані землі.

3) землі, на яких проводяться меліоративні заходи.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Меліорація земель – 1) комплекс гідротехнічних, культуртехнічних, хімічних, агротехнічних, агролісотехнічних, інших меліоративних заходів, що здійснюються з метою регулювання водного, теплового, повітряного і поживного режиму ґрунтів, збереження і підвищення їх родючості та формування екологічно збалансованої раціональної структури угідь.

Закон України "Про меліорацію земель"(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 11, ст.90). 2000.

2) система заходів, спрямованих на докорінне поліпшення природних особливостей земельних угідь для підвищення їхньої родючості чи інших напрямів їхнього господарського використання..

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Меліоративні заходи - роботи, спрямовані на поліпшення хімічних і фізичних властивостей ґрунтів, обводнення пасовищ, створення захисних лісових насаджень, проведення культуртехнічних робіт, поліпшення земель з несприятливим водним режимом та інженерно-геологічними умовами, проектування, будівництво (реконструкція) і експлуатація меліоративних систем, включаючи наукове, організаційне та виробничо-технічне забезпечення цих робіт.

Закон України "Про меліорацію земель"(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 11, ст.90). 2000.

Мелеоративна мережа – комплекс технологічно пов’язаних між собою об’єктів інженерної інфраструктури (каналів, насосних станцій, трубопроводів, пристроїв, регулюючих та інших споруд), призначених для подавання та розподілу води безпосередньо на иеліорованих землях або відведення води з таких земель.

Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання меліорованих земель та меліоративних систем», внесено в Верховну Раду 04.05.2016 року.

Меліоративна система - технологічно цілісна інженерна інфраструктура, що включає в себе такі окремі об’єкти, як меліоративна мережа каналів, трубопроводів (зрошувальних, осушувальних, осушувально-зволожувальних, колекторно-дренажних) з гідротехнічними спорудами і насосними станціями, захисні дамби, спостережна мережа, дороги і споруди на них, взаємодію яких забезпечує управління водним, тепловим,

повітряним і поживним режимом ґрунтів на меліорованих землях.

Закон України "Про меліорацію земель"(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 11, ст.90). 2000.

Меліоративна система загальнодержавного значення (далі - загальнодержавна меліоративна система) - меліоративна система, що знаходиться на території більше ніж однієї області, забезпечує міжобласну подачу, розподіл і відведення води та об'єкти інженерної інфраструктури якої перебувають на балансі підприємств, установ і організацій, що входять до сфери управління центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері розвитку водного господарства.

Закон України "Про меліорацію земель"(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 11, ст.90). 2000.

Меліоративна система індивідуального користування – меліоративна система, що перебуває у власності або користуванні окремої юридичної особи або громадянина.

Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання меліорованих земель та меліоративних систем», внесено в Верховну Раду 04.05.2016 року.

Меліоративний фонд – 1) землі, що потребують докорінного або поверхневого поліпшення шляхом проведення гідротехнічних і хімічних меліорацій, агрометеліоративних заходів і культуртехнічних робіт.

ДБН В.2.4-1-99 Меліоративні системи і споруди.

2) землі, які потребують меліорації для підвищення їхньої продуктивності та (або) залучення їх до господарського використання.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Міжгосподарська меліоративна система - меліоративна система, що знаходиться в межах Автономної Республіки Крим, однієї області або одного району і забезпечує міжрайонну та міжгосподарську подачу, розподіл та відведення води

Закон України "Про меліорацію земель"(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 11, ст.90). 2000.

- технологічно цілісна інженерна система, що перебуває у державній власності, управління якою здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері водного господарства, і задовольняє державні потреби в басейновому, міжрегіональному, міжгосподарському розподілі водних ресурсів та захисті сільських територій від підтоплення та затоплення.

Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання меліорованих земель

Міжполивний період – 1) проміжок часу (в днях) між черговими поливами.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

2) тривалість часу від моменту закінчення попереднього до початку наступного поливання..

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Міжрядний обробіток ґрунту - обробіток ґрунту на посівах широкорядних культур для руйнування кірки, формування борозен-щілин та підгортання рослин у рядах.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Модуль дренажного стоку – характеристика інтенсивності роботи дренажної мережі, виражена в об’ємі дренажного стоку за одиницю часу з одиниці дренованої площі.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Мікрозрошення – 1) спосіб поливу подаванням зрошувальної води малими нормами у кореневий шар ґрунту.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

2) спосіб зрошування з дозованим подаванням води малими поливними нормами.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Моніторинг вод - система спостережень, збирання, обробки, збереження та аналізу інформації про стан водних об’єктів, прогнозування його змін та розробки науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття відповідних рішень.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

Моніторинг водних об’єктів – система спостереження, збирання, обробляння, зберігання та аналізування інформації про стан водних об’єктів і підземних вод для оцінювання, прогнозування змін та розробляння необхідних заходів охорони вод.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Моніторинг меліорованих земель – система спостереження, збирання, зберігання та аналізування інформації щодо еколого-меліоративного стану меліорованих земель для оцінювання, прогнозування змін і розробляння заходів запобігання його погіршенню.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Моніторинг зрошуваних та осушуваних земель - комплекс спеціальних робіт, які включають збирання, обробку, зберігання та передачу інформації про стан меліорованих земель і меліоративних систем, їх водний баланс, а також аналіз, оцінку та прогнозування можливого впливу меліоративних заходів на навколишнє природне середовище.

Закон України "Про меліорацію земель"(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 11, ст.90). 2000.

Монокультура – єдина сільськогосподарська культура, яка вирощується в господарстві.

ДСТУ 4691:2006. Загальне землеробство. Терміни і визначення. Держсировивстандарт України., К., 2008.

Н

Найменша вологоємність - максимальний вміст капілярної вологи в розрахунковому шарі ґрунту, яка залишається після стікання гравітаційної вологи.

Примітка. Показник найменшої вологоємкості визначають у відсотках від ваги або об'єму ґрунту й використовують для встановлення строків і норм поливів.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Насіння - рослинний матеріал, що використовується для сівби, включаючи власне насіння (насінину), плоди, супліддя.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Насінництво - галузь рослинництва, що забезпечує розмноження та виробництво насіння і садивного матеріалу сортів рослин.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Насінневий контроль - державний та внутрішньогосподарський контроль сортових і посівних якостей насіння, сортових і товарних якостей садивного матеріалу.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Некондиційне насіння - насіння, сортові та посівні якості якого не відповідають вимогам, встановленим законодавством у сфері насінництва та розсадництва.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Номенклатура показників якості води – установлені переліки показників складу і властивостей води щодо її фізичних, хімічних, бактеріологічних та органолептичних характеристик, за

якими визначають відповідність води її призначенню для водоспоживання.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Норми якості води – установлені значення показників якості води, дотримання яких забезпечує потреби конкретних водоспоживачів.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

О

Обробіток ґрунту - розпушування ґрунту, нарізування в ньому щілин чи кротовин, а також вирівнювання його поверхні застосуванням ґрунтообробних машин і знарядь для підвищення його родючості, забезпечення належної водопровідності, вологоємності й вологозапасів та/або зменшення випаровування з його поверхні.

Примітка. Способи обробітку ґрунту в межах зрошуваних сівозмін можуть чергуватись протягом ротації

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Озеро – природна водойма у западині суші заповнена прісною чи солоною водою зі сповільненим водообміном.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Оновлення насіння і садивного матеріалу - періодична заміна сертифікованого насіння, маточних насаджень багаторічних рослин у порядку сортозаміни або сортооновлення.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року.

Оперативне управління поливами - короткострокове планування строків і норм вегетаційних поливів на основі інформації про фактичні вологозапаси ґрунту, поточні погодні умови та прогнозуванні агрометеорологічної ситуації.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Оптимальне водоспоживання - сумарне водоспоживання, яке забезпечує максимальну врожайність сільськогосподарських культур.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Оптимальна вологість - вологість ґрунту, що знаходиться у межах від передполивної вологості ґрунту до вологості, що відповідає польовій вологоємності й забезпечує оптимальне водоспоживання.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять

Організація землеволодіння і землекористування – забезпечення науково-обґрунтованої системи розподілу та розміщення всіх категорій земель у тісному поєднанні з розвитком і розміщенням продуктивних сил для створення оптимальних умов у процесі використання, охорони і поліпшення

земельних ресурсів згідно з різними формами земельної власності і типами земельних відносин у багатуокладній економіці. Характеризується певними формами землевпорядкування, які встановлюються при організації території.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник/Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я.- Львів: НВФ «Українські технології», 2006.-252 с.

Охорона вод – система заходів щодо обмеження господарської діяльності у межах водозборів і водних об'єктів, які проводять для запобігання забрудненню, засміченню та виснаженню водних ресурсів, або обмеження і ліквідації наслідків таких процесів.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Охорона ґрунтів – система правових, організаційних, технологічних та інших заходів, спрямованих на збереження і відтворення родючості та цілісності ґрунтів, їх захист від деградації, ведення сільськогосподарського виробництва з дотриманням ґрунтозахисних технологій та забезпеченням екологічної безпеки довкілля.

Концепція системи стандартизації та нормування у сфері сталого землекористування. За ред. доктора с.-г. наук, професора С.А. Балюка. – Харків: КП № 13, 20004. - 26 с. Закон України

Охорона земель – правові, організаційні, економічні та інші заходи, спрямовані на захист несприятливих як природних, так і

техногенних (тобто внаслідок господарської діяльності людини) процесів.

Земельний кодекс України. Глава 26. Статті 162-168. Завдання, зміст і порядок охорони земель.

Охорона підземних вод – комплекс заходів щодо запобігання проникненню забруднень у горизонти підземних вод та їхньому виснаженню.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Освіжний полив - полив дощуванням малою поливною нормою для зволоження приземного шару повітря і зменшення впливу на рослини суховію та/або високої температури повітря.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Осінній вологозарядковий полив - вологозарядковий полив, який проводять в осінній період для створення сприятливих умов розвитку озимих культур або ярих культур наступного сезону.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Особисте селянське господарство – господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації

надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму.

Закон України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003 року №742-IV, стаття 1.

Особисті підсобні господарства – господарства громадян, яким передані земельні ділянки для ведення особистого підсобного господарства.

Наказ Державного комітету статистики України «Про затвердження форм державної статистичної звітності з земельних ресурсів та інструкції з заповнення державної статистичної звітності і кількісного обліку земель» від 5 листопада 1998 року №377, Інструкція, розд. II.

Охорона ґрунту – заходи довгострокового підтримування чи відновлювання ґрунту та ґрунтових функцій.

ДСТУ ISO 11074-1:2004. Якість ґрунту. Словник термінів. Частина 1. Забруднення та охорона.

Охорона водних ресурсів – заходи, спрямовані на збереження кількості і якості поверхневих і підземних вод.

Організація і ведення еколого–меліоративного моніторингу.-ВБН 33.-5.5-01-97.-Зрошувані землі.–Ч. 1– К.: Державний комітет України по водному господарству, 2002.–64 с.

Оцінка якості земельної ділянки – віднесення земельної ділянки до певної категорії якості та визначення умов її використання на основі аналізу генетичних, агрохімічних, агрофізичних та інших характеристик складлу та властивостей ґрунту ділянки (номенклатури показників якості).

ДСТУ 4362:2004 Якість ґрунту. Показники родючості ґрунтів.

П

Первинні ланки насінництва - посіви (насадження) розсадників добору і розмноження визнаного сорту добазового насіння.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Первинна деградація – розклад чи зміна молекулярної структури речовини до івня, достатнього для втрати певної характеристичної властивості.

ДСТУ ISO 11074-1:2004. Якість ґрунту. Словник термінів. Частина 1. Забруднення та охорона.

Передполивна вологість ґрунту - вологість ґрунту в розрахунковому шарі, при досягненні якої проводять вегетаційний полив.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Передполивний обробіток ґрунту - обробіток ґрунту плануванням його поверхні та/або щілюванням для рівномірного розподілу зрошувальної води, підвищення водопроникності та вологоємності, який проводять безпосередньо перед поливом.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Передпосівний полив - вологозарядковий полив перед сівбою сільськогосподарських культур у разі недостатньої вологості верхнього шару ґрунту.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Перехідні води – поверхневі води у межах гирлової ділянки річки, а також ліманів, де відбувається змішування прісних і солених вод.

Закон України»Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, №46, ст.780.

Підземні води – води, які містяться у водонасичених породах підземних водоносних горизонтах.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Підприємництво – самостійна ініціативна, систематична, на власний ризик діяльність із виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг та заняття торгівлею з метою одержання прибутку.

Стратегічне управління / За ред. В.В. Горлачука. Миколаїв: ПП «Шамрай», 2003. 440 с.

Підсобне господарство – допоміжне сільськогосподарське виробництво, яким займаються переважно жителі села, а також міських населених пунктів, промислові, транспортні та інші несільськогосподарські підприємства, у станови й організації,

громадські об'єднання, релігійні організації, військові формування згідно з чинним законодавством України.

Економічна енциклопедія: У 3 т. Т.1/Редкол.:...Мочерний С.В. (відп.ред.) та ін.К.: Вид центр «Академія», 2000. 848 с.

Післяполивний обробіток ґрунту - розпушування ґрунту після поливу для руйнування кірки та зменшення випаровування з його поверхні

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Післяукісний полив - вегетаційний полив, який проводять на багаторічних кормових культурах або на зрошуваних культурних пасовищах після кожного укусу для забезпечення росту й розвитку рослин

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

План земельної ділянки – графічне зображення, що відображає місцезнаходження, зовнішні межі земельної ділянки та межі земель, обмежених у використанні і обмежених (обтяжених) правами інших осіб (земельних сервітутів), а також розміщення об'єктів нерухомого майна, природних ресурсів на земельній ділянці.

Закон України про «Про землеустрій» від 22 травня 2003 року №858-IV, стаття 1.

Планування поверхні ґрунту - вирівнювання та легке розпушування поверхні ґрунту боронуванням або шлейфуванням

для забезпечення рівномірного розподілу води, зменшення випаровування та запобігання поверхневому стоку.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Поживні речовини - органічні сполуки, вироблені самою рослиною у процесі фотосинтезу, використані для побудови її тканин та органів і формування врожаю.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Поверхневий полив - полив з розподілом зрошувальної води по поверхні поля напуском (поливи по смугах і затопленням) або суцільним тонким струменем (поливи по борознах).

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Повна вологоємність - вологоємність, коли усі пори ґрунту заповнені ґрунтовою вологою.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Поля зрошення - зайняті сільськогосподарськими культурами земельні ділянки, які періодично зрошують попередньо очищеними і відповідно підготовленими стічними водами для їхнього біологічного доочищення та утилізації.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Полив затопленням - спосіб поверхневого поливу заповненням водою обвалованих ділянок (чеків).

Примітка. Полив затопленням застосовують переважно для вегетаційних поливів на рисових сівозмінах, а також для вологозарядки або промивання ґрунту.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Поливна норма – 1) кількість води, яку подають на одиницю площі за один полив

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

2) розрахований для конкретних погодних умов та сільськогосподарських культур об'єм води на одиницю площі нетто поливної ділянки, який подають за одиниці полив.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Промивна норма – 1) кількість води, яку необхідно подати для вимивання з ґрунту шкідливих для культурних рослин водорозчинних солей.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

2) об'єм води (нето), необхідний для розчинення і видалення надлишку токсичних солей з розрахункового шару ґрунту під час промивання..

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Природне сільськогосподарське районування земель – поділ території з урахуванням природних умов та

агробіологічних вимог сільськогосподарських культур. Природно-сільськогосподарське районування земель є основою для оцінки земель і розроблення землевпорядної документації щодо використання та охорони земель. Використання та охорона сільськогосподарських угідь здійснюється відповідно до природно-сільськогосподарського районування.

Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року №2768-III, стаття 179.

Промивне поливання – поливання, яке проводять на засолених землях для зменшення концентрації солей у кореневому шарі ґрунту до допустимого рівня.

Примітка: Промивне поливання найчастіше проводять восени після вегетаційного періоду.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Промивання ґрунту – зниження надлишкової концентрації токсичних солей у розрахунковому шарі ґрунту до допустимого рівня подаванням на поверхню ґрунту води та відведенням розчину солей у водоприймач через дренажну мережу.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Промивний режим – сукупність промивних норм та строків проведення промивання ґрунту.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Промивний чек – чек, влаштований для промивання ґрунту.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Полив - штучне зволоження кореневмісного шару ґунту й приземного шару повітря для поліпшення водного й теплового режимів.

ДБН В.2.4-1-99 Меліоративні системи і споруди.

Поливна борозна – борозна для зволоження ґунту просочуванням води через укуси та дно.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Поливна ділянка – 1) ділянка зрошуваних земель, яку обслуговує один зрошувач.

ДБН В.2.4-1-99 Меліоративні системи і споруди.

2) частина зрошуваної території, яка одержує воду від одного зрошувача і на якій поливання проводять за однією технологією.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Поливна мережа – низова ланка зрошувальної мережі, призначена для розподілення води по площі поливної ділянки.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Поливна смуга – різновид поливної мережі у вигляді обвалованої смуги землі, яку затоплюють потоком для насичування ґунту водою.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Поливний чек – обвалована частина поливної ділянки на якій застосовують поливання затопленням..

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Поливний техніка – сукупність машин, механізмів і допоміжних засобів для поливання.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Польова вологоємність - Вологоємність, що відповідає кількості ґрунтової вологи, яка утримується в ґрунті після стікання з нього гравітаційної вологи.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Польове оцінювання - оцінювання стану та сортових якостей насінневих посівів, багаторічних насаджень, насіння і садивного матеріалу.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (ґрунтовий) шар, на водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження, які на ній розташовані; На простір, що розташований над та під поверхнею ділянки, на висоту і глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд.

Правові основи майнових і земельних відносин / За заг. ред. В.М. Єрмоленка. К.: Магістр-XXI сторіччя, 2006.384 с.

Призначеність поливів - за призначенням розрізняють вегетаційні, вологозарядкові та спеціальні поливи.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Провокаційний полив - різновид передпосівного поливу, який проводять, щоб викликати сходи бур'янів для їхнього знищення перед сівбою

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Проектна зрошувальна норма - зрошувальна норма, яку встановлюють на наступний зрошувальний сезон за прогнозними розрахунками для дотримання обраного режиму зрошення

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Продуктивність ґрунту – здатність ґрунту продукувати врожаї за наявних умов.

ДСТУ ISO 11074-1:2004. Якість ґрунту. Словник термінів. Частина 1. Забруднення та охорона.

Проміжна культура - сільськогосподарська культура, яку вирощують на полі зрошуваної сівозміни, коли воно вільне від основної культури

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Промивний полив - полив, який проводять для вимивання з ґрунту водорозчинних солей, переважно в осінній період після основного обробітку ґрунту.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Протизаморозковий полив - полив дощуванням для захисту рослин від короткочасних заморозків.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Посадковий полив - вегетаційний полив, який проводять після висаджування й підсаджування рослин для забезпечення приживлення розсади овочевих та інших культур.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Посівні якості насіння - сукупність показників, що характеризують придатність насіння до сівби.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Потенційна продуктивність ґрунту – здатність ґрунту продукувати врожаї за оптимальних умов (наприклад застосування добрив, пестицидів, зрошення, культивування ґрунту).

ДСТУ ISO 11074-1:2004. Якість ґрунту. Словник термінів. Частина 1. Забруднення та охорона.

Р

Режим зрошення - доцільні терміни й норми поливу, а також норми зрошення культур у конкретних кліматичних (метеорологічних), ґрунтових і агрокліматичних умовах.

ДБН В.2.4-1-99 Меліоративні системи і споруди.

Ресурсоощадний режим зрошення - режим зрошення, коли із-за обмеженості ресурсів оптимальну вологість ґрунту підтримують переважно протягом критичних фаз розвитку рослин.

Примітка 1. Під терміном ресурси слід розуміти зрошувальну воду, витрати енергії та праці на проведення поливів.

Примітка 2. Цей режим зрошення приймають також в разі недостатнього (лімітованого) забезпечення господарств зрошувальною водою, з врахуванням показників гідромодуля культур і сівозмін, недостатньої спроможності дощувальної та іншої техніки, коли недоцільне або неможливе застосування біологічно оптимального режиму

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Річне планування поливів - розроблення розділу технологічної карти вирощування сільськогосподарських культур із зазначенням призначеності та способів поливів у конкретних умовах господарства, узгоджених з технологією вирощування культур

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Ринок – 1) сукупність економічних відносин між суб'єктами господарювання з приводу виробництва й розподілу економічних благ, обміну результатами виробництва згідно з законами товарного виробництва.

Чмуль А.В., Юрманова О.О. Основи економічної теорії.- Донецьк:ДонІЗТ. 2006.-240с.

2) сукупність економічних відносин, що виникають з приводу купівлі-продажу товарів (послуг).

Основи економічної теорії / за науковою ред. проф. Федоренка В.Г. – К.:Алерта, 2005.-511 с.

3) будь-яка інституція або механізм, що зводить разом покупців (представників попиту) і продавців (постачальників) певного товару або послуг.

Стратегічне управління / За ред. В.В. Горлачука.-Миколаїв: ПП «Шамрай», 2003. - 440 с.

Рисова сівозміна - спеціальна сівозміна, в якій переважає культура рису, що чергується з люцерною.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Ріка (річка) – постійний водотік значних розмірів, що живиться переважно стоком атмосферних опадів зі свого водозабору та має чітко виражене русло..

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Родючість ґрунту – здатність ґрунту задовольняти потреби рослин в елементах живлення, воді, повітрі та теплі в достатніх кількостях для нормального розвтку, які в сукупності є основним показником якості ґрунту.

ДСТУ 4362:2004 Якість ґрунту. Показники родючості ґрунтів.

Розсадники добору - ланка розмноження насіння, що відбирається від кращих рослин для подальшого закладення розсадників розмноження.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Розсадники розмноження - ланки розмноження насіння, отримані з розсадників добору.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Розрахунковий шар ґрунту - глибина шару ґрунту, на зволоження якого розраховують поливну або промивну норму.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

С

Селянські (фермерські) господарства – господарства, які є формою підприємництва тих громадян України, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією і створені відповідно до Закону України «Про селянське (фермерське) господарство».

Наказ Державного комітету статистики України «Про затвердження форм державної статистичної звітності з земельних ресурсів та Інструкції з заповнення державної статистичної звітності з кількісного обліку земель (форми №№б-зем, ба-зем, бб-зем, 2-зем)» від 5 листопада 1998 року №377, Інструкція, розд. II.

2) суб'єкт господарювання, який самостійно веде господарство і представлений окремим громадянином або родинною групою осіб, що здійснюють виробництво, переробкою сільськогосподарської продукції на основі використання майна і земельних ділянок, що знаходяться в їхньому користуванні (у тому числі орендарі).

С.Н. Волков, В.П. Троцкий, Н.Г. Конокотин и др. Землеустроительное проектирование / Под ред. С.Н. Волкова. М.: Колос, 1998. 632 с.

Сертифікація насіння і садивного матеріалу - комплекс заходів, спрямованих на визначення сортових і посівних якостей насіння та сортових і товарних якостей садивного матеріалу з метою документального підтвердження відповідності вимогам законодавства у сфері насінництва та розсадництва.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Сертифікат на насіння - документ про відповідність, що засвідчує сортові або посівні якості насіння.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Сертифікат на садивний матеріал - документ про відповідність, що засвідчує сортові або товарні якості садивного матеріалу.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Сертифіковане насіння - генерації насіння, отримані від послідовного розмноження базового насіння.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Сертифікат на насіння Організації економічного співробітництва та розвитку (сертифікат ОЕСР) - сертифікат, виданий згідно з насінневими схемами ОЕСР.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Сертифікат на насіння Міжнародної асоціації з контролю за якістю насіння (сертифікат ISTA) - сертифікат, виданий згідно з правилами та в порядку, встановленими Міжнародною асоціацією з контролю за якістю насіння (ISTA).

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Синхронний режим зрошення - режим зрошення, за яким щодобова водопотреба відповідає фактичному водоспоживанню культури і який застосовують на системах мікрозрошення з автоматизованим управлінням.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять

Система землеробства – 1) усталена сукупність агротехнічних заходів вирощування сільськогосподарських культур для прийнятої спеціалізації господарств на основі ефективного використання агрокліматичних ресурсів, відтворення родючості ґрунтів і отримання високих сталих урожаїв.

ДСТУ 4691:2006 Землеробство. Терміни та визначення понять.

2) комплекс технологічних, меліоративних, організаційно-економічних заходів, спрямованих на забезпечення продуктивності землі, відтворення родючості ґрунтів, отримання високих сталих урожаїв сільськогосподарських культур.

ДСТУ 4691:2006. Загальне землеробство. Терміни і визначення. Держсировивстандарт України., К., 2008.

Система інтенсивного землеробства - система землеробства зі збалансованим забезпеченням усіх основних (незамінних) факторів урожайності.

Примітка. Основними (незамінними) факторами урожайності вважають світло, тепло, повітря, поживні речовини, вологу, а також генетичні особливості сорту рослин та умови їхнього вирощування

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять

Система обробітку ґрунту – комплекс заходів обробітку ґрунту під культури сівозмін.

ДСТУ 4691:2006. Загальне землеробство. Терміни і визначення. Держсировивстандарт України., К., 2008.

Система зрошуваного землеробства - система інтенсивного землеробства, у якій зрошення є необхідною умовою ефективного використання агрокліматичних ресурсів і генетичного потенціалу сортів та гібридів.

Примітка. Поняття система зрошувального землеробства може бути застосоване до усіх різновидів інтенсивних систем землеробства, наведених в ДСТУ 4691, якщо в них застосовують зрошення

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять

Система краплинного зрошування – сукупність технологічно пов'язаних між собою технічних засобів, призначених для транспортування та розподілення води по площі за допомогою краплинних водовипусків.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Система насінництва та розсадництва - комплекс взаємопов'язаних організаційних, наукових і агротехнологічних заходів, спрямованих на забезпечення виробництва, реалізації та використання насіння і садивного матеріалу сортів рослин.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Система екологічних норм – сукупність взаємо узгоджених екологічних регламентів, правил і нормативів, які встановлюють вимоги до об'єктів екологічного нормування на підставі загальної мети.

Концепція системи стандартизації та нормування у сфері сталого землекористування. За ред. доктора с.-г. наук, професора С.А. Балюка. Харків: КП № 13, 20004. 26 с.

Система сівозмін – раціональне поєднання різних сівозмін, спрямоване на продуктивне використання земель відповідно до спеціалізації господарства.

ДСТУ 4691:2006. Загальне землеробство. Терміни і визначення. Держсрощивстандарт України., К., 2008.

Сівозміна – 1) чергування певного набору сільськогосподарських культур на тій самій земельній ділянці протягом декількох ротацій.

ДСТУ 4691:2006 Землеробство. Терміни та визначення понять.

2) чергування сільськогосподарських культур (і пару) у часі і на території згідно з науково-обґрунтованими для певних культур нормативами, періодичності, що базуються на особливостях біологічної взаємодії культур та впливу їх на родючість ґрунту.

ДСТУ 4691:2006. Загальне землеробство. Терміни і визначення. Держсрощивстандарт України., К., 2008.

Сівозміна на полях зрошування (зрошення) - спеціальна сівозміна, де переважають виключно кормові та/або технічні вологолюбні культури.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять

Сільське господарство (сільськогосподарське виробництво) – вид господарської діяльності з виробництва продукції, яка пов’язана з біологічними процесами її вирощування, призначеної для споживання в сирому і переробленому вигляді та для використання на нехарчові цілі.

Закон України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років» від 18 січня 2001 року №2238-III, стаття 1.

Сільськогосподарський виробничий кооператив – це юридична особа, утворена шляхом об’єднання фізичних осіб, які є сільськогосподарськими товаровиробниками, для спільного виробництва продукції сільського, рибного і лісового господарства на засадах обов’язкової трудової участі у процесі

виробництва.

Правові основи майнових і земельних відносин / За заг. ред. В.М. Єрмоленка. – К.: Магістр – XXI сторіччя, 2006. - 384 с.

Сільськогосподарський товаровиробник: 1) фізична або юридична особа незалежно від форми власності та господарювання, в якій валовий дохід, отриманий від операцій з реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки, за наявності сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень тощо) та/або поголів'я сільськогосподарських тварин у власності, користуванні, в тому числі й на умовах оренди, за попередній звітний (податковий) рік перевищує 75 відсотків загальної суми валового доходу. Це обмеження не поширюється на осіб, які ведуть особисте селянське сподарство.

Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17 липня 1997 року №469/97-ВР, стаття 1.

2) фізична або юридична особа, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції, переробкою власно виробленої сільськогосподарської продукції та її реалізацією.

Закон України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років» від 18 січня 2001 року №2238-III, стаття 1.

Сільськогосподарські кооперативи – добровільні об'єднання фізичних і юридичних осіб в іншу юридичну особу на засадах членства, об'єднання пайових внесків, участі у спільній

сільськогосподарській виробничій діяльності та обслуговування членів кооперативу і лише за наявності статутів, які приведені у відповідність до Закону в Україні «Про сільськогосподарську кооперацію» та «Про споживчу кооперацію».

Наказ Державного комітету статистики України «Про затвердження форм державної статистичної звітності з земельних ресурсів та Інструкцій з заповнення державної статистичної звітності з кількісного обліку земель (форми №№6-зем, ба-зем, бб-зем, 2-зем)» від 5 листопада 1998 року №377, Інструкція, розд. II.

Сільськогосподарські рослини - рослини, представлені сортами (гібридами), що використовуються для виробництва сільськогосподарської сировини і продуктів харчування.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Скидна гідромеліоративна мережа – частина гідромеліоративної мережі, що відводить надлишкову воду з відкритої гідромеліоративної мережі для запобігання її переповнюванню.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Смуговий обробіток ґрунту - обробіток ґрунту способом глибокого розпушування або кротування у разі застосування поверхневого поливу на обвалованих смугах.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять

Солонцюватість ґрунту – сукупність властивостей ґрунтів, яка обумовлена присутністю обмінного натрію та калію в

грунтовому збиральному комплексу.

ДСТУ 3866-99 Ґрунти. Класифікація ґрунтів за ступенем вторинної солонцюватості.

Сортові якості насіння і садивного матеріалу - сукупність морфологічних ознак, за якими визначається належність рослини до відповідного сорту.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Сортовий контроль - комплекс заходів із визначення сортових якостей насіння, садивного матеріалу або маточних насаджень багаторічних рослин.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

Спеціальна сівозміна - тип сівозміни для вирощування культур, які потребують спеціальних умов і агрозаходів.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять

Спеціальні поливи - поливи, які крім підтримування необхідної вологості ґрунту виконують додаткові функції щодо захисту рослин та підвищення родючості ґрунту.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять

Спосіб зрошування (зрошення) – прийом розподілення води на поливній ділянці, який забезпечує перетворення водного потоку на ґрунтову вологу.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Способи поливів - прийоми розподілення по поверхні ґрунту зрошувальної води дощуванням, поверхневим способом або затопленням.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Способи посадки багаторічних насаджень: *рядковий спосіб; безсистемна посадка, тобто дерева і ягідні кущі розміщені без додержання певної відстані між рослинами, посадка в міжряддях (ущільнювана); окремо стоячі дерева і кущі; змішана посадка, тобто як рядкова, так і безсистемна посадка.*

Основи статистики сільського господарства.
<http://ubooks.com.ua/books/000239/inx24.php>

Спостережна мережа – сукупність спостережних свердловин та (або) оглядових колодязів на меліорованих та прилеглих до них землях для спостереження за рівнем ґрунтових вод.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Стале землекористування - форма та відповідні до неї методи використання земель, які забезпечують оптимальні параметри екологічних і соціально – економічних функцій території, виключення будь – яких деструктивних (деградаційних) змін на землях (ґрунтах).

Концепція системи стандартизації та нормування у сфері сталого землекористування. За ред. доктора с.-г. наук, професора С.А. Балюка. Харків: КП № 13, 20004. 26 с.

Сталий розвиток – це такий розвиток суспільства, за якого задоволення потреб теперішніх поколінь не повинно ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби, для чого необхідне узгодження екологічних, економічних і соціальних складових.

Закон України «Про Концепцію переходу України до сталого розвитку» . Екологія і природокористування. Київ, 2006. Випуск 9.

Ставок – штучно створена водойма місткістю не більше ніж 1 млн. м³.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Стартова вологість - вологість ґрунту в розрахунковому шарі, яку приймають для визначення запасів продуктивної вологи на початку вегетаційного періоду, необхідних на сумарне водоспоживання до першого поливу.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Стихійні чинники шкідливої дії вод- екстемальні з малою ймовірністю фази водного та льодового режиму водотоків під час проходження водопілля, паводків, поводі і льодоходу, а також зливи і селі, що спричиняють шкідливу дію води.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Сумарне водоспоживання евапотранспірація – 1) водоспоживання, яке враховує витрати ґрунтової вологи на

транспірацію рослин і випаровування з поверхні ґрунту, а в разі дощування – також і з поверхні рослин.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять

2) сумарний об'єм води, витрачений на транспірацію рослин і випаровування з поверхні ґрунту за певний період з одиниці площі.

ДСТУ 7177:2010 Водна меліорація. Терміни та визначення понять.

Суцільний обробіток ґрунту - обробіток ґрунту усієї площі вирощуваних культур.

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять

Схема використання і охорони води та відтворення водних ресурсів - передпроектний документ, що визначає основні водогосподарські та інші заходи, які підлягають здійсненню для задоволення перспективних потреб у воді населення і галузей економіки, а також для охорони вод або запобігання їх шкідливим діям.

Водний Кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95.

Схема сівозміни – набір сільськогосподарських культур і пару у порядку їх науково-обґрунтованого чергування у сівозміні.

ДСТУ 4691:2006 Загальне землеробство. Терміни і визначення.

Т

Територія: 1) частина земної поверхні у визначених межах (кордонах) з властивими їй географічними положенням, природними та створеними діяльністю людей умовами та ресурсами, а також з повітряним простором та розташованими під нею надрами.

Закон України «Про планування і забудову територій» від 20 квітня 2000 року №1699-III. Стаття 1.

2) сукупність земельних ділянок, які використовуються для розміщення об'єктів загального користування : парків, скверів, бульварів, вулиць, провулків, узвозів, проїздів, шляхів, площ, майданів, набережних, прибудинкових територій, пляжів, кладовищ, рекреаційних, оздоровчих, навчальних, спортивних, історико-культурних об'єктів, об'єктів промисловості, комунально-складських та інших об'єктів у межах населеного пункту.

Закон України «Про благоустрій населених пунктів» від 6 вересня 2005 року №2807-IV, стаття 1.

Технологія обробітку ґрунту - послідовне застосування прийомів обробітку ґрунту під окрему сільськогосподарську культуру.

ДСТУ 4691:2006. Загальне землеробство. Терміни і визначення. Держсроживстандарт України., К., 2008.

Товариство з обмеженою відповідальністю -1) товариство, що має статусний фонд, поділений на частки, розмір яких

визначається установчими документами. Учасники товариства несуть відповідальність у межах їх вкладень.

Правові основи майнових і земельних відносин / За заг. ред. В.М. Єрмоленка. К.: Магістр – XXI сторіччя, 2006. 384 с.

2) товариство, учасники якого беруть участь у постійному капіталі (статусному фонді) постійними внесками і не несуть особистої відповідальності за зобов'язаннями товариства.

Економічна енциклопедія: У 3 т. Т.3 / Редкол.: ... Мочерний С.В. (відп.ред.) та ін. К.: Вид. центр «Академія», 2002. 952 с.

Товарні якості садивного матеріалу - сукупність біометричних показників садивного матеріалу, у тому числі санітарного стану, згідно з якими ведеться сортування і визначення господарської придатності садивного матеріалу.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 2003 року, стаття 1.

У

Удобрювальний полив - зволоження ґрунту водою, яка містить у розчинному або завислому виді спеціально добавлені живильні речовини.

ДБН В.2.4-1-99 Меліоративні системи і споруди.

Угіддя – землі, систематично використовувані або придатні для використання з конкретною господарською або іншою метою, які розрізняються за природно-історичними ознаками (сільськогосподарські угіддя, рекреаційні, заповідні тощо).

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник / Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. – Львів: НВФ «Українські технології», 2006.-252с.

Упорядкування території – детальна організація території, наприклад, обладнання території сівозмін, багаторічних насаджень тощо.

Екологія та охорона навколишнього середовища: Словник-довідник / Уклад.: Сохнич А.Я., Андрійшин М.В., Снітинський В.В., Солярчук Д.І., Горлачук В.В., В'юн В.Г.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Сохнича А.Я. – Львів: НВФ «Українські технології», 2006.-252с.

Ф

Фертигація – внесення мінеральних добрив з поливною водою.

Сучасна концепція хімічної меліорації кислин і солонцевих ґрунтів. Харків: ННЦ імені О.Н. Соколовського, 2008. 100 с.

Фермерське господарства: 1) форма підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданими їм для ведення такого господарства.

Правові основи майнових і земельних відносин / За заг. ред. В.М. Єрмоленка. К.: Магістр – XXI сторіччя, 2006. 384 с.

2) землеробське підприємство, що функціонує переважно на орендованій землі. Відрізняється від селянських господарств, як правило, більш великими розмірами, високою товарністю і використанням найманої праці.

Основи економічної теорії / За науковою ред. проф. Федоренка В.Г. К.: Алерта, 2005. 511 с.

Х

Хімічна меліорація ґрунту – заходів, направлений на корінне покращення хімічних властивостей ґрунту з метою підвищення врожаю сільськогосподарських культур та його якості. Хімічна меліорація включає вапнування, гіпсування, кислування, місцевих кальцієвмісних речовин, озерного мулу, лесовидних порід, органічних матеріалів та інших.

Сучасна концепція хімічної меліорації кислин і солонцевих ґрунтів. Харків: ННЦ імені О.Н. Соколовського, 2008. 100 с.

Хімічні меліоранти – Речовини або суміші речовин природного або техногенного походження, які вносяться в ґрунти з метою їх хімічної меліорації (поліпшення властивостей ґрунту й підвищення врожайності сільськогосподарських культур). З цією метою можна використовувати гіпс, фосфогіпс, крейду, дефекат, вапняки, вапно, нітрат кальцію, хлорид кальцію, породи що містять більше 10 % сполук кальцію (леси, червоно – бурі глини

та ін.), кальцієво – залізовмісні шлами металургійних, сталепрокатних та інших підприємств тощо.

Сучасна концепція хімічної меліорації кислин і солонцевих ґрунтів. Харків: ННЦ імені О.Н. Соколовського, 2008. 100 с.

Хімічний склад води – перелік і кількість (концентрація, масова частка) розчинених у воді хімічних елементів та сполук.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Ц

Цільове використання земельної ділянки – використання земельної ділянки у відповідності з цільовим призначенням, яке визначене проектом землеустрою згідно з чинним законодавством.

Новаковський Л.Я., Третьяк А.М. Словник термінів і визначень в сфері земельних відносин та земельного кадастру. Київ: ПВКП «Укртиппроєкт», 1998. 16 с.

Ш

Шкідлива дія вод – спричинені водою руйнування, розмиви, погіршення стану ґрунтів та умов проживання населення і господарської діяльності.

ДСТУ 7176:2010 Водне господарство. Терміни та визначення основних понять.

Щ

Щілювання ґрунту - прийом обробітку ґрунту нарізуванням щілин перед поливом багаторічних культур для підвищення водопроникності та запобігання поверхневій ерозії у разі застосування дощування

ДСТУ 7736:2015 Зрошуване землеробство. Терміни та визначення понять.

Я

Якість води – характеристика складу і властивостей води, яка визначає її придатність для конкретних цілей використання.

ДСТУ 3866-99 Ґрунти. Класифікація ґрунтів за ступенем вторинної солонцюватості.

Якість ґрунту – сукупність усіх наявних позитивних та негативних характеристик і властивостей, що визначають його родючість.

Міністерство охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України. Наказ «Про затвердження Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства» (Методика п.2) № 171, від 27.10.97, м. Київ.

Алфавітний показчик термінів

А

Аграрні відносини.

Агромеліоративне поле.

Агроландшафт.

Агролісотехнічна меліорація земель.

Агрометеорологічний аналіз.

Агрометеорологічні спостереження.

Агротехнічні заходи.

Агротехнічна меліорація земель.

Агрохімікати.

Агроценоз/Агробіоценоз.

Агрохімічна паспортизація земель сільськогосподарського призначення.

Агрохімічне обстеження ґрунтів.

Агрохімічний паспорт земельної ділянки (поля).

Агрофітоценоз.

Адаптивне рослинництво.

Аерація.

Акваторія.

Акліматизація.

Аналіз ґрунту.

Антропогенне забруднення.

Антропогенний об'єкт.

Антропогенне навантаження.

Антропогенний процес.

Антропогенні фактори (чинники).

Антропогенна зміна клімату.

Антропогенні чинники шкідливої дії вод.

Ареал.

Ареал ґрунтовий елементарний.

Ареал проблемний.

Аридна зона (зона недостатнього зволоження).

Атмосферна посуха.

Б

База даних.

База даних (компіляція даних).

Банк даних.

Бал оцінки земель.

Баланс земель.

Баланс сольовий.

Басейн водозабірний.

Басейновий принцип управління.

Беззмінна культура.

Безстічна територія.

Біогумус.

Біодобриво.

Біоінженерія.

Біологічне (біотичне) різноманіття.

Біологічна меліорація ґрунту.

Біологічно оптимальний режим зрошення.

Біомаса.

Біосферні заповідники.

Богара.

Богарне землеробство.

Болото.

Бонітування ґрунтів.

Бонітування ґрунтів при здійсненні землеустрою.

Ботанічні сади.

Бур'яни.

Буферна зона.

Буферність ґрунту.

Буферна ємність екосистеми.

В

Важкі метали.

Вартість земельної ділянки.

Вартість землі.

Вбиральна здатність ґрунту.

Вегетаційні поливи.

Ведення бази даних.

Верховодка ґрунтова.

Види меліорації земель.

Види оцінки земель.

Викид граничнодопустимий (ГДВ), викид гігієнічно допустимий.

Викид економічно допустимий.

Використання вод.

Використання води.

Використання ґрунтів раціональне.

Випаровування сумарне (евапотранспірація).

Виснаження підземних вод.

Витрата води.

Вихідні дані.

Відкрита гідромеліоративна система.

Відкриті заболочені землі.

Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом.

Відновлення ґрунтів.

Відновлення земель.

Відновлення природних ресурсів.

Вода.

Вода зрошувальна.

Вода дренажна.

Вода зворотна.

Вода стічна.
Води.
Води підземні.
Води поверхневі.
Вода артезіанська.
Вода очищена.
Вода питна.
Водна ерозія ґрунту.
Водна меліорація.
Водне господарство.
Водневий показник.
Водний кадастр (державний).
Водні ресурси.
Водний баланс.
Водний режим.
Водний об'єкт.
Водний чинник.
Водний фонд.
Водність.
Водовідведення
Водогосподарський баланс.
Водогосподарський комплекс.
Водогосподарська політика.
Водогосподарська система.
Водогосподарській рік.

Водогосподарська ділянка.

Водогосподарське районування.

Водозабезпеченість територій.

Водоємність (виробництва, галузі господарства).

Водозабір.

Водойма.

Водоохоронна зона.

Водопотреба.

Водопроникність ґрунту.

Водоспоживання (рослин).

Водокористування.

Водоносний горизонт.

Водосховище.

Водопостачання.

Водоспоживання.

Водосховище комплексного призначення.

Водотік.

Вологість в'янення.

Вологість ґрунту.

Вологість розриву капілярів.

Волога доступна.

Вологість повітря.

Вологість повітря критична.

Вологоємність (ґрунту).

Вологозапаси.

Вологозарядковий полив.

Вологолюбна культура.

Внутрішньогосподарська меліоративна система.

Вплив антропогенний.

Вплив синергетичний.

Вторинна солонцюватість ґрунтів.

Втрати сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва.

Вуглецевий еквівалент.

Вуглецю двоокис.

Г

Геоінформаційна система (ГІС).

Геоінформаційне картографування.

Геоінформаційні ресурси.

Геоінформаційні системи.

Гербіцид.

Гідромеліоративна мережа.

Гідромеліоративна система.

Гідромодуль.

Гідромодуль культури.

Гідромодуль сівозміни (сумарний).

Гігроскопічна волога.

Гідротермічний коефіцієнт.

- Гіпсування ґрунту.
- Гідромеліорація.
- Гідротехніка.
- Гідротехнічна меліорація земель.
- Гідрографічне районування.
- Гіпсування ґрунту.
- Глибоке розпушування ґрунту.
- Глибина ґрунтових вод.
- Горизонт ґрунтів (генетичний).
- Горизонт гумусовий.
- Гравітаційна волога.
- Гранично допустима кількість (концентрація) (ГДК) хімічної речовини, яка забруднює ґрунт та ін. середовище.
- Гранично допустима концентрація забруднюючих речовин.
- Гранично допустиме навантаження на ландшафт.
- Гранично допустимий викид (ГДВ).
- Гранично допустимий скид (ГДС).
- Графік гідромодуля.
- Ґрунтозахисна система землеробства.
- Ґрунтозахисна система зрошуваного землеробства.
- Ґрунтозахисна сівозміна.
- Ґрунтозахисний режим зрошення.
- Ґрунтова волога.
- Гуманізація охорони оточуючого середовища.
- Гумус.

Гумус активний.

Гумус пасивний.

Гумусовий стан ґрунту.

Гумусовий шар ґрунту.

Г

Ґрунт.

Ґрунт арідний.

Ґрунти гігроморфні.

Ґрунти подові.

Ґрунтовий покрив.

Ґрунтове обстеження.

Ґрунтові води.

Ґрунтознавство.

Ґрунтоутворення.

Д

Деградація ґрунтів.

Деградація земель.

Деградовані землі.

Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні.

Державний реєстр суб'єктів насінництва та розсадництва.

Державний резервний насіннєвий фонд.
Державна форма власності на землю.
Державне підприємство.
Державне регулювання у сфері оцінки земель.
Державний земельний кадастр.
Дефляція.
Джерело зрошування.
Динаміка ландшафту.
Дистанційне зондування Землі.
Ділянка для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.
Ділянковий (грунтовий) сортовий контроль.
Добриво.
Добриво як джерело забруднення.
Довкілля.
Допустима інтенсивність дощування.
Доступна ґрунтова волога.
Дощування.
Дощувальна машина.
Дощувальна машина фронтальної дії.
Дощувальна машина кругової дії.
Дощувальна установка.
Дощувальна система.

Е

Евтрофікація.

Екологізація.

Екологізація агропромислового комплексу.

Екологізація виробництва.

Екологізація людей і відтворення мотивів екологізації.

Екологічний стан масиву поверхневих вод.

Екологічна безпека.

Екологічна вимога до використання земельної ділянки.

Екологічна катастрофа.

Екологічна криза.

Екологічна мережа.

Економічна оцінка земель.

Екологічні умови.

Екологічний ризик.

Екологічна витрата.

Експертна грошова оцінка земельних ділянок.

Експлуатаційна зрошувальна норма.

Експлуатаційне планування поверхні ґрунту.

Елементи живлення рослин.

Елемент технології.

Ерозія іригаційна.

Ерозія антропогенна.

Є

Ємкість ландшафту.

Ж

Живлення.

Живлення вуглицеве.

З

Забір води.

Заболочування.

Забруднення вод.

Забруднююча речовина.

Забруднення ґрунту.

Загальне водокористування.

Запас продуктивної вологи.

Засолення ґрунту.

Закрита меліоративна мережа.

Замкнений водний об'єкт.

Заплава.

Заплавні землі.

Затоплення.

Засмічення вод.

Земельна ділянка.
Земельний фонд.
Земельні відносини.
Земельні ділянки.
Земельні ділянки особистих селянських господарств.
Земельні ділянки сільськогосподарських підприємств.
Земельні поліпшення.
Земельні правовідносини.
Земельні ресурси.
Землевласник.
Землеволодіння.
Землевпорядний проект (проект землеустрою).
Землекористування.
Землекористувач.
Землеробство.
Землеустрій.
Землі водного фонду.
Землі іншого природоохоронного призначення.
Землі сільськогосподарського призначення.
Землі фермерського господарства.
Злива.
Зона санітарної охорони.
Зрошувальна вода.
Зрошувальна мережа.
Зрошувана зернова сівозміна.

Зрошувана кормова сівозміна.

Зрошувальна норма.

Зрошувальна система.

Зрошувальний період.

Зрошувана польова сівозміна.

Зрошувальна система.

Зрошення (іригація).

Зрошення земель.

Зрошувальне землеробство (поливне землеробство).

Зрошуване культурне пасовище.

Зрошувана сівозміна.

(Зрошувана) овочева сівозміна.

(Зрошувана) баштанна сівозміна.

I

Інвентаризація земель.

Інвентаризація земель при здійсненні землеустрою.

Інженерна інфраструктура меліоративної системи.

Інтенсивність дощування.

Іригаційна ерозія ґрунту.

Індекс продуктивності/урожаю.

К

Канал магістральний.

Кадастр природних ресурсів.

Канал.

Капілярна волога.

Капітальне промивання ґрунту.

Категорія насіння і садивного матеріалу.

Категорії насіння і садивного матеріалу.

Категорія земель.

Категорія якості земельної ділянки.

Класифікація ґрунтів.

Коефіцієнт водоспоживання, транспіраційний коефіцієнт.

Коефіцієнт ефективності зрошення (окупність зрошувальної води).

Коефіцієнт фільтрації.

Коефіцієнт корисної дії зрошувальної мережі.

Колектор.

Комплексне використання водних ресурсів.

Комплектування графіка гідромодуля.

Контурно – меліоративна система землеробства.

Колективне сільськогосподарське підприємство.

Кореневий шар ґрунту.

Коротко ротаційна сівозміна.

Краплинне зрошення.

Критична фаза (розвитку рослин).

Кротування ґрунту.

Л

Лабораторний сортовий контроль.

Ланка сівозміни.

Ліміт використання води.

Ліміт забору води.

Ліміт водоспоживання.

Ліміт скиду забруднюючих речовин.

Лімітувальний чинник.

Локальне зрошення.

Лущення ґрунту.

М

Магістральний канал.

Масив земель сільськогосподарського призначення.

Меліорація.

Меліоровані землі.

Меліорація земель.

Меліоративні заходи.

Мелеоративна мережа.

Меліоративна система.

Меліоративна система загальнодержавного значення.

Меліоративна система індивідуального користування.

Меліоративний фонд.

Міжгосподарська меліоративна система.

Міжполивний період.

Міжрядний обробіток ґрунту.

Модуль дренажного стоку.

Мікрозрошення.

Моніторинг вод.

Моніторинг водних об'єктів.

Моніторинг меліорованих земель.

Моніторинг зрошуваних та осушуваних земель.

Монокультура.

Н

Найменша вологоємність.

Насіння.

Насінництво.

Насіннєвий контроль.

Некондиційне насіння.

Номенклатура показників якості води.

Норми якості води.

О

Обробіток ґрунту.

Озеро.

Оновлення насіння і садивного матеріалу.

Оперативне управління поливами.

Оптимальне водоспоживання.

Оптимальна вологість.

Організація землеволодіння і землекористування.

Охорона вод.

Охорона ґрунтів.

Охорона земель.

Охорона підземних вод.

Освіжний полив.

Осінній вологозарядковий полив.

Особисте селянське господарство.

Особисті підсобні господарства.

Охорона ґрунту.

Охорона водних ресурсів.

Оцінка якості земельної ділянки.

П

Первинні ланки насінництва.

Первинна деградація.

Передполивна вологість ґрунту.
Перед поливний обробіток ґрунту.
Передпосівний полив.
Перехідні води.
Підземні води.
Підприємництво.
Підсобне господарство.
Післяполивний обробіток ґрунту.
Післяукісний полив.
План земельної ділянки.
Планування поверхні ґрунту.
Поживні речовини.
Поверхневий полив.
Повна вологоємність.
Поля зрошення.
Полив затопленням.
Поливна норма.
Промивна норма.
Природне сільськогосподарське районування земель.
Промивне поливання.
Промивання ґрунту.
Промивний режим.
Промивний чек.
Полив.
Поливна борозна.

Поливна ділянка.

Поливна мережа.

Поливна смуга.

Поливний чек.

Поливна техніка.

Польова вологоємність.

Польове оцінювання.

Право власності на земельну ділянку.

Призначенність поливів.

Провокаційний полив.

Проектна зрошувальна норма.

Продуктивність ґрунту.

Проміжна культура.

Промивний полив.

Протизаморозковий полив.

Посадковий полив.

Посівні якості насіння.

Потенційна продуктивність ґрунту.

Р

Режим зрошення.

Ресурсоощадний режим зрошення.

Річне планування поливів.

Ринковий механізм.

Ринок.

Рисова сівозміна.

Ріка (річка).

Родючість ґрунту.

Розсадництво.

Розсадники добору.

Розсадники розмноження.

Розрахунковий шар ґрунту.

С

Селянські (фермерські) господарства.

Сертифікація насіння і садивного матеріалу.

Сертифікат на насіння.

Сертифікат на садивний матеріал.

Сертифіковане насіння.

Сертифікат на насіння Організації економічного співробітництва та розвитку.

Сертифікат на насіння Міжнародної асоціації з контролю за якістю насіння.

Синхронний режим зрошення.

Система землеробства.

Система інтенсивного землеробства.

Система обробітку ґрунту.

Система зрошуваного землеробства.

Система краплинного зрошування.
Система насінництва та розсадництва.
Система екологічних норм.
Система сівозмін.
Сівозміна.
Сівозміна на полях зрошування (зрошення).
Сільське господарство (сільськогосподарське виробництво).
Сільськогосподарський виробничий кооператив.
Сільськогосподарський товаровиробник.
Сільськогосподарські кооперативи.
Сільськогосподарські рослини.
Скидна гідромеліоративна мережа.
Смуговий обробіток ґрунту.
Солонцюватість ґрунту.
Сортові якості насіння і садивного матеріалу.
Сортовий контроль.
Спеціальна сівозміна.
Спеціальні поливи.
Спосіб зрошування (зрошення).
Способи поливів.
Способи посадки багаторічних насаджень.
Спостережна мережа.
Стале землекористування.
Сталий розвиток.
Ставок.

Стандартний сорт винограду.

Стартова вологість.

Стихійні чинники шкідливої дії вод.

Сумарне водоспоживання евапотранспірація.

Суцільний обробіток ґрунту.

Схема використання і охорони води та вітворення водних ресурсів.

Схема сівозміни.

Т

Територія.

Технологія обробітку ґрунту.

Товариство з обмеженою відповідальністю.

Товарні якості садивного матеріалу.

У

Удобрювальний полив.

Угіддя.

Упорядкування території.

Ф

Фертигація.

Фермерське господарства.

Х

Хімічна меліорація ґрунту.

Хімічні меліоранти.

Хімічний склад води.

Ц

Цільове використання земельної ділянки.

Ш

Шкідлива дія вод.

Щ

Щільювання ґрунту.

Я

Якість води.

Якість ґрунту.

Науково- методичне видання

Словник – довідник: зрошуване землеробство. Науково - методичне видання / за наук. ред. Р.А. Вожегової. Херсон, Вид-во ПП «ЛТ-Офіс», 2019. – 178 с.

У розробці Словника-довідника взяли участь науковці та фахівці:

Інститут зрошуваного землеробства НААН:

Р.А. Вожегова, доктор с.-г. наук, професор, член-кореспондент НААН;

С.В. Коковіхін, доктор с.-г. наук, професор;

В.А. Сташук, доктор техн. наук, професор, член-кореспондент НААН;

Л.М. Грановська, доктор екон. наук, професор;

О.В. Морозов, доктор с.-г. наук, професор;

М.П. Малярчук, доктор с.-г. наук, ст. науковий співробітник;

П.В. Писаренко, доктор с.-г. наук, ст. науковий співробітник;

І.О. Біднина, кандидат с.-г. наук, ст. науковий співробітник;

В.В. Козирєв, кандидат с.-г. наук;

А.В. Томницький, кандидат с.-г. наук;

А.С. Малярчук, кандидат с.-г. наук;

Г.М. Ісакова, кандидат с.-г. наук;

О.М. Димов, кандидат с.-г. наук, ст. науковий співробітник;

Л.С. Мішукова, науковий співробітник;

Д.О. Булігін, кандидат с.-г. наук;

І.Ю. Лужанський, науковий співробітник.

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»:

В.В. Морозов, кандидат сільськогосподарських наук, професор;

О.С. Морозова, кандидат економічних наук, доцент.

Управління каналів річки Інгулець:

Е.В. Козленко, кандидат сільськогосподарських наук.

Технічний редактор – Біднина І.О.

Підписано до друку 30.08. 2019 р.
Формат 60 x 84 1/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 12,0. Наклад 100 примірників.
Замовлення № 117

Відруковано в ПП «ЛІТ - Офіс»,
Свідоцтво серія ХС № 63
м. Херсон, вул. Лугова, 24а